

Ontwerp Omgevingsvisie

Catalogus Gebiedskenmerken

november 2008

Ontwerp Omgevingsvisie

Catalogus Gebiedskenmerken

november 2008

Inhoud

Ruimtelijke kwaliteit in de Omgevingsvisie	7
Inleiding	9
Ruimtelijke kwaliteitsambities	12
Werken met gebiedskenmerken	27
Inleiding	29
Voorbeeld uitbreiding bedrijventerrein	32
I Laag natuurlijk landschap	43
Overzichtskaart	44
Kenmerken, ontwikkelingen en ambities	46
1.1 Stuwwallen	50
1.2 Dekzandvlakte en ruggen	52
1.3 Brongebieden	54
1.4 Beekdalen en natte laagtes	56
1.5 Laagveengebieden	58
1.6 Hoogveengebieden	60
1.7 Rivierengebied	62
1.8 Zeekleigebied en randmeren	64
II Laag van het agrarisch cultuurlandschap	67
Overzichtskaart	68
Kenmerken, ontwikkelingen en ambities	72
2.1 Essenlandschap	76
2.2 Oude Hoevenlandschap	78
2.3 Maten en Flierenlandschap	80
2.4 Jong heide- en broekontginningslandschap	82
2.5 Laagveenontginningen	84
2.6 Hoogveenontginningen	86
2.7 Veenkoloniaal landschap	88
Kraggenlandschap > zie 1.5 Laagveengebieden	
Droogmakerij > zie 2.9 Zeekleilandschap	
2.8 Rivierenlandschap	90
2.9 Zeekleilandschap	92

III	<i>Stedelijke laag</i>	95
	Overzichtskaart	96
	Kenmerken, ontwikkelingen en ambities	98
3.1	Historische centra, binnensteden, landstadjes	102
3.2	Bebouwingsschil 1900 -1955	104
3.3	Woonwijken 1955 - nu	106
3.4	Bedrijventerreinen 1955 -nu	108
3.5	Dorpen en buurtschappen	110
3.6	Verspreide bebouwing	112
3.7	Snelwegen	114
3.8	Autowegen	116
3.9	Gebiedsontsluitings- en erftoegangswegen	118
3.10	Informele trage netwerk	120
3.11	Kanalen en vaarten	122
3.12	Spoorwegen met stations	124
IV	<i>Lust- en leisurelaag</i>	127
	Overzichtskaart	128
	Kenmerken, ontwikkelingen en ambities	130
4.1	buitenplaatsen en landgoederen	134
4.2	gebieden voor verblijfsrecreatie	136
4.3	attracties	138
4.4	stads- en dorpsfronten	140
4.5	stads- en dorpsranden	142
4.6	balkons en belvédères	144
4.7	bakens in de tijd	146
4.8	donkerte	148
	<i>Colofon</i>	150

Ruimtelijke kwaliteit in de Omgevingsvisie

Ruimtelijke kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit is geen fysieke eigenschap der dingen. Ruimtelijke kwaliteit ontstaat in de beleving door mensen. Ruimtelijke kwaliteit is het resultaat van - bedoeld en onbedoeld - menselijk handelen en natuurlijke processen. Menselijk handelen leidt tot ankerpunten en bakens. Een nieuwe weg ligt op de goede plek, is mooi uitgevoerd en vormt een nieuw landschap om van te genieten. Nieuwe water- en natuurgebieden herbergen veel soorten planten en dieren, maar er valt ook van alles te beleven en te ontdekken; ze zijn geheimzinnig, ze hebben iets subliems. Nieuwe bebouwing ligt op de goede plek, vormt een mooie rand om op uit te kijken en je kan er prettig doorheen. De essentie van het ruimtelijke kwaliteitsspoor van de Omgevingsvisie is dat het stimuleert tot handelen dat tot de verbeelding spreekt. Het leidt tot een omgeving, die mooi is, klopt, iets toevoegt, en een tijd mee kan; er is uitgehaald wat er in zit.

Het basis-palet is mooi en veelkleurig. Overijssel is een rijke en gevarieerde provincie. Van het grootschalige water van het Ketelmeer naar de kleinschalige brongebieden van de beken van Noordoost Twente en van de hoogveenresten Engbertsdijsveen naar de stationslocatie van Hengelo ligt een grote en ingewikkelde kleuren-waaier aan in hun aard verschillende typen gebieden. Die typen gebieden hebben een bepaalde karakteristiek en kenmerken, die de provincie middels haar omgevingsbeleid graag wil laten zien, versterken en vernieuwen. In de gekozen benadering van ruimtelijke kwaliteit spelen verschillende typen en hun kenmerkende eigenschappen een belangrijke rol. Om het spectrum aan verschillen hanteerbaar te maken hebben we de gebieds-kenmerken gegroepeerd in vier 'lagen', elk met een eigen logica. Zo is er de natuurlijke laag, maar ook de laag van het agrarisch cultuurlandschap, een stedelijk laag en een 'lust- en leisure' laag.

In de laag van het natuurlijk landschap heerst de logica van de ondergrond en het watersysteem en hoe abiotische (bodenvorming, erosie, sedimentatie) en biotische processen (successie van plant- en diersoorten) daarop inspelen. Dan is er de laag van het agrarisch cultuurlandschap; hier gaat het om het ten nutte maken van het landschap ten behoeve van agrarische productie. De derde laag is die van het stedelijk gebied, de dorpen en de infrastructuur; hier draait het om kruispunten van wegen, die zich tot handelscentra ontwikkelen, maar ook om combinaties van modaliteiten die anno 2008 concentraties van stedelijke activiteiten naar zich toe zouden kunnen trekken. En tenslotte is er de laag van het lust- en leisurelandschap; hier komen nut en schoonheid bij elkaar. Dit is de laag die gaat over beleving en identiteit.

Hoofdstuk 2.6 van de Ontwerp Omgevingsvisie gaat in op de gebiedstypen en de gebiedskenmerken, die deze Catalogus Gebiedskenmerken uitgebreid aan de orde komen.

Sturen op gebiedskenmerken, zodat gebiedskarakteristieken worden gekoesterd en vernieuwd, borgt de doorwerking van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid van de Omgevingsvisie op gebiedsniveau. Maar één schaalniveau hoger hanteert de Omgevingsvisie een aantal ruimtelijke kwaliteitsambities die de consistentie op het niveau van de provincie als geheel en de samenhang tussen de verschillende gebieden beogen. Die worden beschreven in hoofdstuk 2.5 van de Ontwerp Omgevingsvisie.

Overigens correspondeert de in de Omgevingsvisie gehanteerde 'lagen'-benadering in met de gangbare definitie van ruimtelijke kwaliteit als optelsom van toekomstwaarden (die de kwaliteit in de natuurlijke laag uitmaken), van gebruikswaarden (die de motor zijn achter de laag van het agrarisch cultuurlandschap en de stedelijke laag) en van belevingswaarden (die worden beoogd in de lust- en leisurelaag).

Hoe gaan we ruimtelijke kwaliteit realiseren?

Maar het landschap is niet statisch. Er is van alles aan de hand. Zo is de landbouw aan een volgende vernieuwingsslag bezig. Deze leidt tot vergroting van bouwvolumes en nieuwe verschijningsvormen op de erven. Zo leidt de concentratie van het voorziening-enpakket in een aantal centrale kernen ertoe dat het dorpscentrum de aanblik van een verkeersmachine krijgt: overal geparkeerde auto's, borden, pijlen. Beide ontwikkelingen zijn algemeen, komen in de hele provincie voor en raken respectievelijk aan het landbouwbeleid en het verkeer- en vervoersbeleid van de provincie. Ze hebben allebei ruimtelijke impact en vragen om een visie op hoe de dynamiek kan worden vormgegeven en ingepast met behoud en liefst nog versterking van ruimtelijke kwaliteit.

De komende periode speelt er een groot aantal ontwikkelingen, zoals de bouw van nieuwe woningen en bedrijven, de herstructurering van bedrijventerreinen, de omvorming van watersystemen, de aanleg van nieuwe natuurgebieden, schaalvergroting in de landbouw, de ontwikkeling van nieuwe functies op voormalige boerenerven, de omvorming van recreatieparken en de aanleg van nieuwe wegen.

Deze ontwikkelingen kunnen gezien worden als een bedreiging voor de ruimtelijke kwaliteit, en ze kunnen vervolgens worden 'verbannen' naar gebieden zonder bijzondere kwaliteiten. Dit lijkt op het eerste gezicht een verstandige koers om de gebieden met bijzondere kwaliteiten te beschermen, maar in de praktijk betekent het tweemaal verlies: de bestaande kwaliteiten komen los te liggen en verliezen zo steeds meer hun betekenis; maar ook de nieuwe ontwikkelingen komen los te liggen en verliezen zo de mogelijkheid tot binding met en beleving van de omgeving, de historie en de kwaliteiten van de streek.

De Omgevingsvisie kiest voor een andere koers. Er wordt ingezet op het leggen van nieuwe verbindingen, tussen bestaande kwaliteiten en nieuwe ontwikkelingen, maar ook tussen oud en nieuw, tussen snel en traag, tussen stad en land, tussen rood en groen, tussen opbrengsten en kosten, etc. De ambitie is een kwaliteitsontwikkeling in gang te zetten, waarbij elk project, elke ontwikkeling iets bijdraagt aan de kwaliteit van de leefomgeving. Ruimtelijke kwaliteit wordt daarmee een vanzelfsprekend resultaat van handelen. Centraal hierbij staat het benoemen, beschermen en versterken van essentiële gebiedskenmerken. Kortom:

Met de in de Omgevingsvisie gekozen benadering van ruimtelijke kwaliteit

- bevorderen wij een weloverwogen locatiekeuze, vormgeving en inrichting van nieuwe initiatieven en
- beogen wij dat ontwikkelingen en projecten in een tijdsperspectief worden geplaatst en ook in de verdere toekomst nog een functie kunnen vervullen en
- willen wij de bestaande en hoog gewaardeerde verscheidenheid in Overijssel versterken en zo de belevingswaarde vergroten.

Naast dit meer regelstellende kader dat veel van de huidige voorschriften zal vervangen, continueren wij reeds in gang gezette acties als het AtelierOverijssel, programma's Industrieel en Agrarisch Erfgoed, Cultuur en Ruim-

te en de aandacht voor ruimtelijke kwaliteit bij gebiedsontwikkelingsprojecten. Het AtelierOverijssel is in het leven geroepen om het debat te voeren, het denken over ruimtelijke kwaliteit te bevorderen en voorbeelden te genereren hoe ruimtelijke kwaliteit kan worden ingevuld en versterkt. Het actieprogramma Cultuur en Ruimte geeft een impuls aan het inzetten van cultuur in ruimtelijke ontwikkelingsprocessen. In gebiedsontwikkelingsprojecten is het versterken van ruimtelijke kwaliteit een expliciet (neven)doel.

Ruimtelijke kwaliteitsambities

De essentie van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid is: mensen betrekken op hun omgeving en de belevingskwaliteit en de beleefbaarheid daarvan te vergroten. Dit doen we door naast bescherming vooral in te zetten op het verbinden van bestaande kwaliteiten aan nieuwe ontwikkelingen.

In dit hoofdstuk komt een zevental ambities aan de orde die op provinciaal niveau ruimtelijke kwaliteit en bewustzijn van omgeving stimuleren. Als we deze zeven kwaliteitsambities naast elkaar zetten dan valt op dat er op provinciaal niveau sprake is van een aantal terugkerende principes:

- koesteren, conserveren, consolideren van bestaande kwaliteiten en het versterken van deze kwaliteiten door ze ontwikkelingsgericht in te zetten in ruimtelijke ontwikkelingen. Dit geldt zowel op het schaalniveau van de gebiedskenmerken als op dat van samenhangende ensembles, bijvoorbeeld landgoederenzones, nationale landschappen en beschermde stads- en dorpsgezichten.
- samenhang en continuïteit herstellen; ontbrekende schakels toevoegen; versnipperde onderdelen samenvoegen. Dit geldt bij voorbeeld voor het aanhalen van een aantal verbrokkelde laanstructuren in Salland en Twente.
- contrasten opvoeren; differentiatie en variatie vergroten. Dit geldt bij voorbeeld voor het herkenbaar blijven van de karakteristieke verschillen tussen de typen dorpen en steden in de provincie. De strategie: versterking van de specifieke identiteit hoort bij dit principe.
- ruimtelijke expressie en uitstraling vergroten; dit geldt bij voorbeeld voor nieuwe provinciale infrastructuur.
- beleefbaar, toegankelijk maken; mooie landschappen zijn prettig, maar je moet er wel kunnen komen. De zonering van bezoekersintensiteiten voor bij voorbeeld de natuurlijke landschappen is een regionale/ provinciale kwestie.

De kwaliteitsambities hebben hun vertrekpunt in de lagen van de systematiek van ruimtelijke kwaliteit, maar ze kijken ook over de grenzen van de lagen heen.

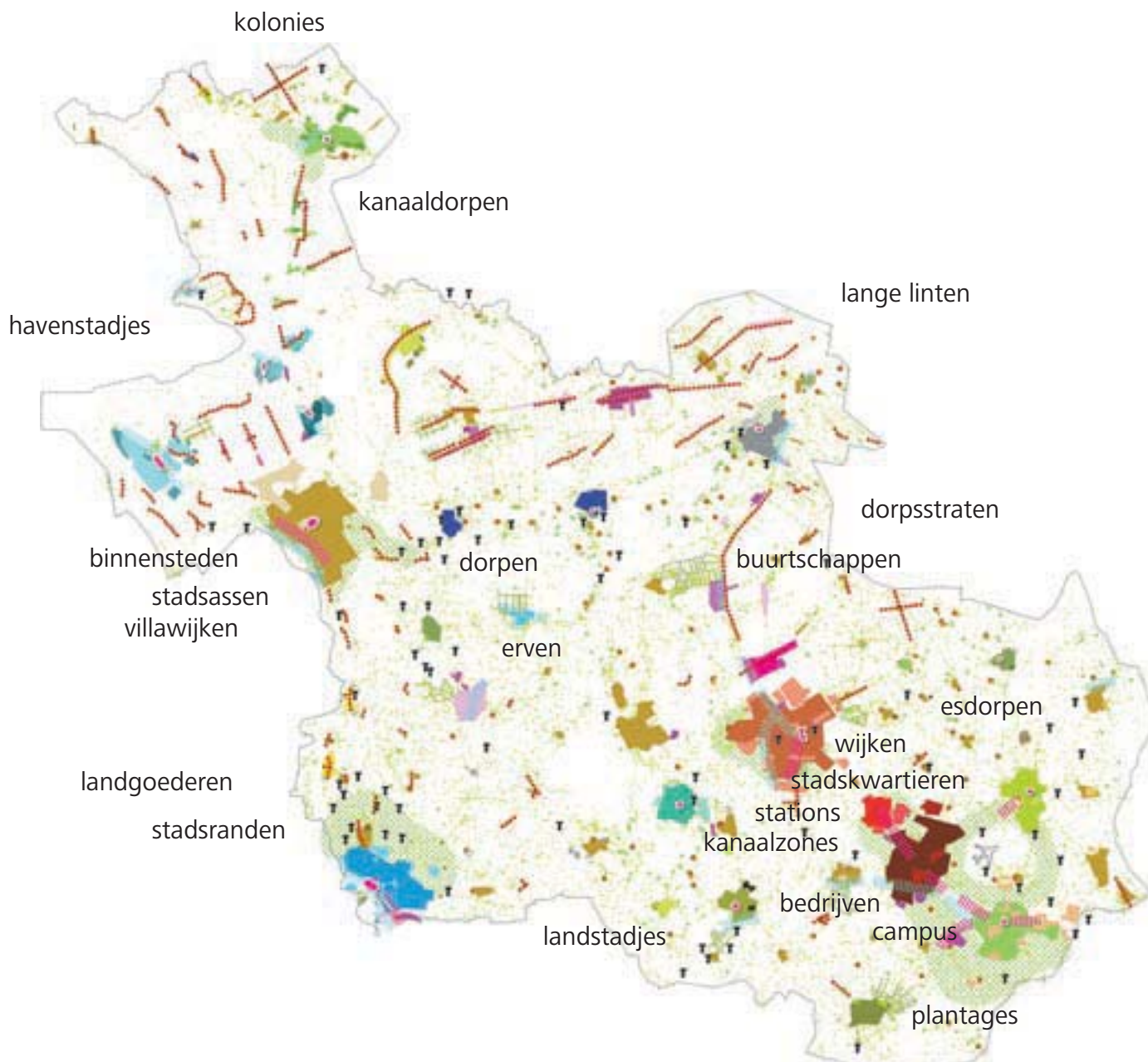
Samen met het 'generieke ruimtelijke beleid', de Ontwikkelingsperspectieven en de Gebiedskenmerken waarborgen ze de publieke belangen op provinciale schaal en vormen ze de basis voor sturen op ruimtelijke kwaliteit.

Kwaliteitsambitie 1

Brede waaier aan woon-, werk en mixmilieus: elk buurtschap, dorp en stad zijn eigen kleur

Mensen koesteren verschillende wensen ten aanzien van hun woning en woonomgeving. Deze differentiatie van woonwensen neemt eerder toe dan af. Het aanbod van woonmilieus moet daarop reageren met een breed spectrum aan mogelijkheden. Wonen in het landschap, wonen in de stadsrand, wonen in de nieuwe stad, wonen in de oude stad. Het palet van steden en dorpen met een eigen karakteristieke opbouw, met eigen omgevingskwaliteiten en inbedding in het landschap is een in het oog springend kenmerk van Overijssel. Zeker in een tijd waarin het middelgrote bedrijventerrein en de woonwijk met gemiddelde dichtheid zo ongeveer overal het stads- en dorpsgezicht zijn gaan bepalen is het goed de veelkleurigheid van het palet een impuls te geven. Ook hier gaat het om het herontdekken of zelfs opnieuw uitvinden van de eigen dragende kwaliteiten en structuren en daarop aansluiten met eigentijdse vormen van grondgebruik en inrichting. Steden en dorpen kunnen zich op dit punt niet als baronnen van Münchhausen aan hun eigen haren omhoog trekken; hier is stimulans en regie op regionaal/ provinciaal niveau gewenst.

Aansluiten op het eigen karakter vormt vertrekpunt voor het ontwikkelen van een brede waaier aan woon-, werk- en mixmilieus. Elke episode in de ruimtelijke ordening laat zijn eigen erfenis in de vorm van karakteristieke woon- en werkmilieus achter. Zo hadden we de naoorlogse flatwijken, de 'bloemkool'wijken van de jaren '70 en '80 en hebben we nu de episode van de VINEX-wijk en de bonte wijpjes met boerderettes en notariswoningen achter de rug. Nu het accent aan het verschuiven is van kwantiteit naar kwaliteit is de ambitie op zijn plaats om het palet aan woon-, werk- en milieus verder te verbreden. En daarbij vooral ook de uitersten (kleinschalige extensieve milieus en aan de andere kant hoogstedelijke compacte mixmilieus) te bedienen. Deze ambitie zou gecombineerd moeten worden met een voorkeurs-ontwikkelvolgorde: eerst de mogelijkheden voor herstructureren/ transformeren van bestaande woon-/werkmilieus (bedrijventerreinen, wijken, erven) ten volle benutten, dan pas over gaan tot uitbreiden. Dan ontstaat er een interessante waaier aan mogelijke typen woon, werk en mixmilieus: wonen en werken op erven, op landgoederen, in buurtschappen, in villabuurten, dorpsranden, dorpse wijken, diverse stadsringen, centra, rivier- en havenfronten. In een tijd waarin sprake is van een sterke differentiatie van de vraag is het ook verstandig de 'confectiepakken' van het verleden te vervangen door maatwerk.

Kwaliteitsambitie 1

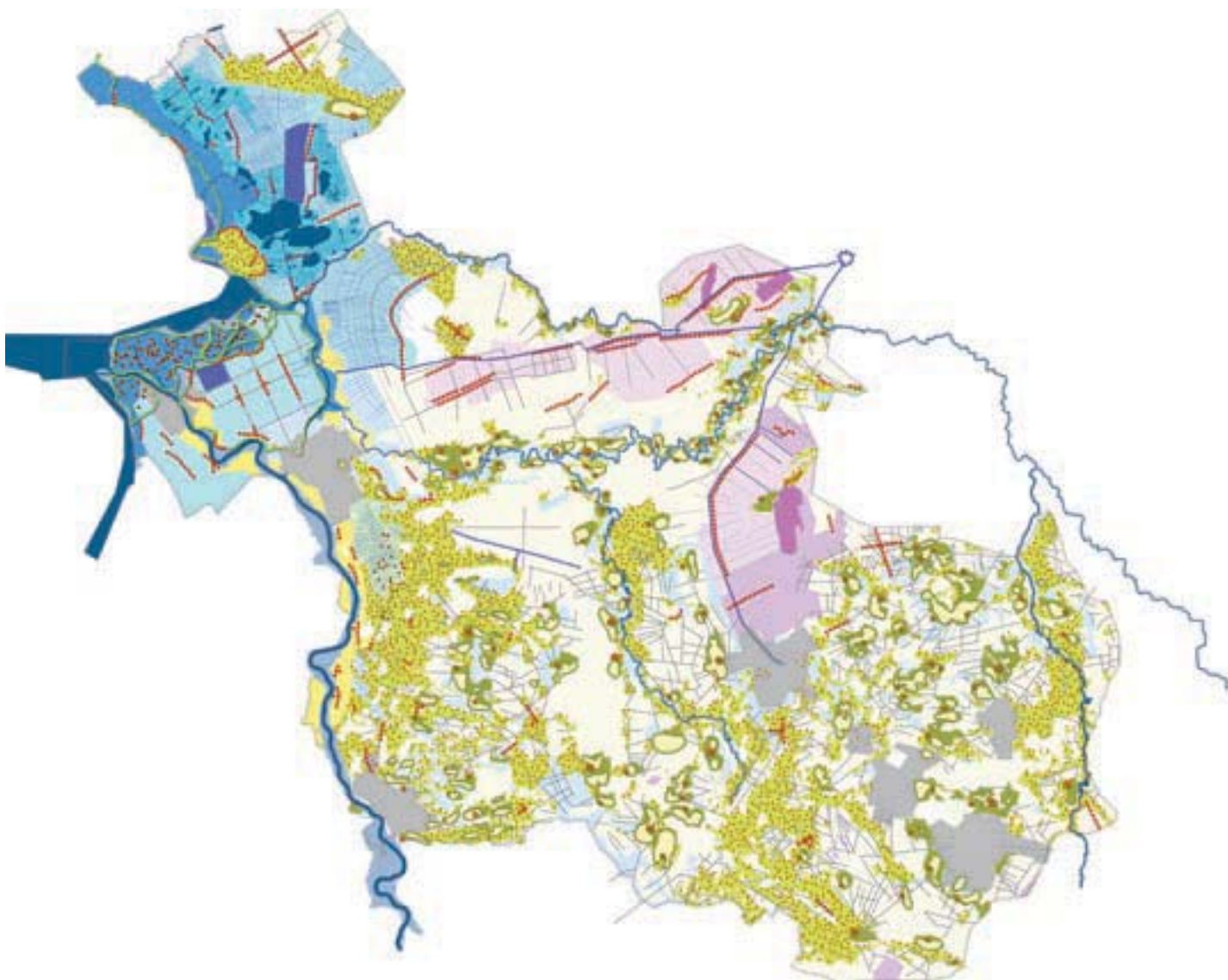
Brede waaier aan woon-, werk en mixmilieus: elk buurtschap, dorp en stad zijn eigen kleur

Kwaliteitsambities 2

Voortbouwen aan de kenmerkende structuren van de agrarische cultuurlandschappen

Het landbouw-landschap is beeldbepalend in Overijssel. Het aanzien van bijna driekwart van het oppervlak van de provincie wordt bepaald door het agrarisch cultuurlandschap. Het vormt voor veel inwoners hun woonomgeving en voor nog meer mensen de omgeving waarin ze hun vrije tijd – fietsend, wandelend, varend – doorbrengen. Het herkennen, koesteren en verder uitbouwen van de dragende structuren van het agrarische cultuurlandschap. De verschillende onderdelen van het agrarisch cultuurlandschap worden tot grotere ensembles verenigd en bijeen gehouden door een aantal karakteristieke structuren: de wegenstructuur, de structuur van waterlopen, de bebouwingslinten en de nederzettingvormen, het web van verspreide hoeven met onderlinge verbindingslijnen en de landschappelijke met landschapselementen. Door het voortborduren op die dragende structuren worden samenhang en karakter versterkt. Een aantal ontwikkelingen – zoals grote stallen voor de melkveehouderij en de intensieve veehouderij die ongeacht het landschapstype eenzelfde uitstraling hebben – kunnen een sterk nivellerende werking hebben. Door nieuwe initiatieven zorgvuldig en royaal in te passen en aan te sluiten op de dragende structuren kan dit worden vermeden en kunnen nieuwe kwaliteiten ontstaan.

Herontdekken van de dragers en daarop voortbouwen kan ook het contrast tussen de verschillende landschappelijke ensembles groter maken. Het grootschalige open karakter van het veenweidelandschap in de Kop van Overijssel en de jonge ontginningslandschap van Noordoost Overijssel zijn een uitgesproken kwaliteit; hier heersen horizon en verte. Het dekzandlandschap in Salland en Twente elk met hun eigen structuur van essen, kampen, beken, lanen en dorpen vormt evenzeer een kwaliteit. Hier heersen beslotenheid, afwisseling en schaalcontrast. Het is de kunst in beide verschillende karakters vormen grondgebruik, bebouwingsvormen en infrastructuur zo te arrangeren dat deze karakters worden versterkt. Zo kan het bieden van ruim baan aan en ontwikkelingsmogelijkheden voor de moderne grondgebonden landbouw in de grootschalige open gebieden van de provincie het stoere een royale uiterlijk versterken. Zorgvuldige arrangementen van bebouwing en versteviging van landschappelijke structuren horen daar vanzelfsprekend bij. Op een zelfde manier kunnen actuele ontwikkelingen en dynamiek op gebied van landbouw, wonen, werken en recreëren worden ingezet om de intimiteit en eigenheid van de Sallandse en Twentse mix-landschappen te versterken. En om in deze landschappen met een rijke wordings-geschiedenis vitaliteit en vernieuwing op gang te houden.

Kwaliteitsambitie 2

Voortbouwen aan de kenmerkende structuren van het agrarische cultuurlandschap: landschap, structuurdragers en nederzettingen in samenhang

13 Landschapstypes ...	met haar structuurdragers ...	en nederzettingenvormen
Essen	Essen	Esdorpen
Oude hoeven	Verpreide eenmansessen	Erven aan eenmansessen
Maten & flieren	Waterloop	x
Jong heide en broek	Rechte ontginningslijnen	Wegerven
Laagveen	Wegen, de linten	Wegdorpen
Kraggen landschap	Veenriviervtjes	Kanaaldorpen
Droogmakerij	Wegen	Wegerven [kassen]
Hoogveenontginningen	Wegen	Wegdorpen
Veen koloniaal	Kanalen en wijken	Kanaaldorpen
Oeverwallen	Reliëf, ruggen en duinen	Wegdorpen
Kommen	Reliëf, duintjes	erven op paraboolduinen
Uiterwaarden	Rivier	x
Zeekleilandschap	Terpen en dijken	Erven op terpen en dijken

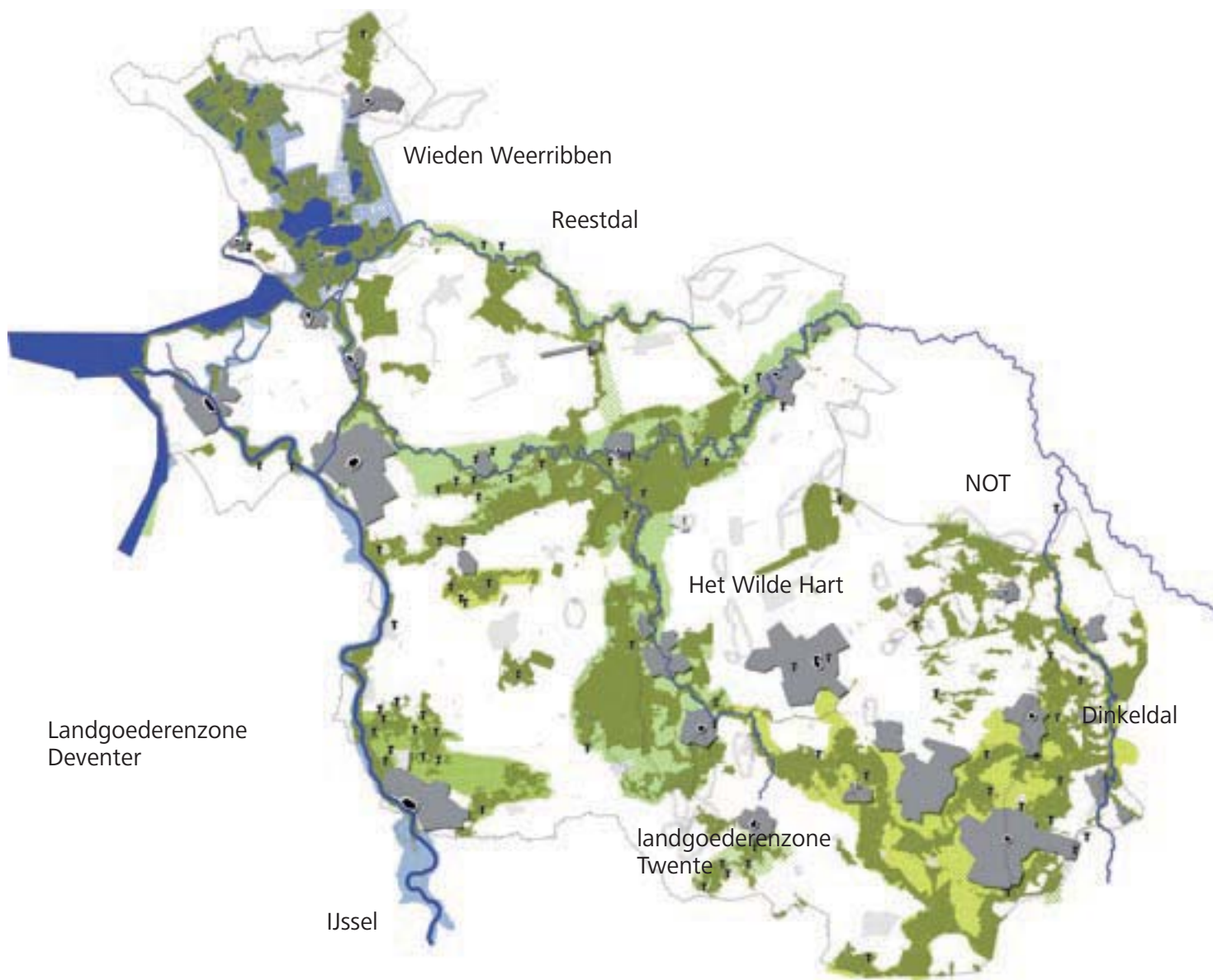
Kwaliteitsambitie 3

Natuur als ruggengraat van Overijssel, versterkt door flanken met een mix aan functies

Als je inwoners vraagt naar de essentiële kwaliteiten van de provincie, dan staat de natuur met stip op één. Het stimuleren van natuurgebieden van allure, waar je in kan, waar iets te beleven valt wordt daarmee een belangrijk item in het provinciaal beleid. Natuur ligt overal in de provincie 'om de hoek'. Heel veel dorpen en steden liggen dicht tegen natuurgebieden aan; ze kunnen er echter veel beter mee verbonden worden, door de dorpen en steden als 'poorten' naar de natuur te ontwikkelen.

De EHS moet gezien worden als een integrale opgave: het gaat niet alleen om het bevorderen van de biodiversiteit, maar ook om de ruimtelijke continuïteit, de belevingskwaliteit en de beleefbaarheid van de natuur. Dit maakt de natuur alleen maar sterker: het stimuleren van continuïteit en formaat sluit aan bij het uitgangsprincipe om natuurlijke processen (erosie, sedimentatie door wind en water) weer vrij spel te geven. Bovendien biedt integratie de gelegenheid om de natuur een duidelijk gezicht geven; de randkwaliteit, de uitstraling en een gevoel van massa en robuustheid kunnen worden vergroot.

In de flanken van de natuurgebieden is sprake van verweving van functies en liggen de kansrijke locaties voor functiecombinaties van landbouw met natuur, landschap, speciale vormen van verblijfsrecreatie en wonen met natuur en/of water, zoals nieuwe landgoederen en entrees die de natuur toegankelijker maken. De aaneengesloten natuurcomplexen van Vechtdal, Regge en de Sallandse stuwwal kunnen zo het 'Wilde Hart van de provincie' gaan vormen. En ook elders kunnen natuurlijke landschappen ontstaan met een duidelijke identiteit. Recreatieaccommodaties, toeristische voorzieningen, bijzondere woonvormen, en streekgebonden landbouwproducten kunnen in de flanken van de natuur voortbouwen op deze kwaliteiten en zo de 'merken' ondersteunen.

Kwaliteitsambitie 3

Natuur als ruggengraat van Overijssel, versterkt door flanken met een mix aan functies:
bestaande natuurgebieden, nieuwe natuur en de flanken van de EHS vormen samen een stevige ruimtelijk dragende structuur, deelgebieden hebben hun eigen ruimtelijke identiteit

Kwaliteitsambitie 4

Zichtbaar, beleefbaar en mooi landschap

Het landschap in Overijssel heeft veel supporters. Verschillende groepen mensen met verschillende aanspraken en behoeften maken gebruik van de mogelijkheden, die het landschap biedt voor grote en kleine ommetjes, voor grote en kleine tochten en ontdekkingsreizen. Een netwerk dat de landgoederen, de recreatievoorzieningen, de toeristische attracties en de natuurgebieden verbindt kan de belevingskwaliteit aanzienlijk verhogen. Een verbindend netwerk, niet alleen als ontsluiting, zodat je er kan komen, maar ook als ruimtelijke structuur, zodat je hem kan ervaren. In de belevingslaag is het accentueren en het beleefbaar houden/ maken van een aantal regionale lange lijnen en randen een belangrijke ambitie. Het gaat hier om het herstellen en completeren van de laanstructuren van Twente en Salland. Om het vormgeven en inrichten van de grote doorgaande structuren van het provinciale wegen- en kanalennetwerk als lineair landschap. Dit laatste zeker ook omdat de provincie hier zelf als voorbeeldig opdrachtgever kan en moet optreden. Om het kunnen ervaren van de stuwwalranden van het Drents Plateau nabij Steenwijk, de stuwwalrand van het land van Vollenhove, van de Sallandse Heuvelrug en van de Twentse stuwwalreeks. Hierbij gaat het om het op strategische plekken vrij houden van het zicht op en het uitzicht vanaf genoemde hogere delen van de provincie. Hetzelfde geldt voor het dijkenslandschap langs het rivierensysteem van IJssel, Zwarte Water, Vecht en Regge en voor de grote escomplexen.

Kwaliteitsambitie 4

Zichtbaar, beleefbaar en mooi landschap: netwerk van paden, lange lanen, kanalen, dijken en markante hoogteverschillen verbindt dorpen en steden met de natuurgebieden, landgoederen, recreatieve voorzieningen en toeristische attracties in haar omgeving.

Kwaliteitambitie 5

Het contrast tussen dynamische en luwe gebieden versterken door het infrastructuur-netwerk

Een ander vanuit beleving belangrijk onderscheid is dat tussen rust en drukte, tussen gebieden waar het 's nachts nog echt donker is en gebieden waar het licht nooit uit gaat. De hoofdstructuur van het verkeers- en vervoersnetwerk in de Omgevingsvisie is zo gekozen, dat hij motor is voor de acceleratiegebieden (ontwikkelingsdynamiek, bundeling van stedelijke functies) en de consolidatiegebieden (relatieve 'luwte', extensieve vormen van grondgebruik) respecteert. Natuurlijk lukt het niet de luwe gebieden – vaak de natuurlandschappen – te vrijwaren van doorgaande infrastructuur. Maar hier kan het concept van de 'parkway', die soeverein door het landschap 'scheert' uitkomst bieden. Dit levert mooie confrontaties en belevenissen op: op snelheid door de 'trage' landschappen.

In steden van Overijssel kan de dynamiek en de stapeling van functies in lagen op specifieke plekken (goed ontsloten, goed ingebed in de stedelijke structuur) ook nog worden opgevoerd. De hoofdstructuur wordt gecombineerd met een onderliggend en ondersteunend systeem dat gebaseerd is op de opvallend fijnmazige structuur van het spoorwegnet van de provincie. In de gebieden met een straal van 4 kilometer om de haltes en stations wordt het netwerk voor fiets en fijnmazig vervoer verbeterd.

Kwaliteitsambitie 5

Het contrast tussen dynamische en luwe gebieden versterken door het infrastructuur-netwerk

Kwaliteitsambities 6

Een continu en beleefbaar watersysteem als dragende structuur van Overijssel

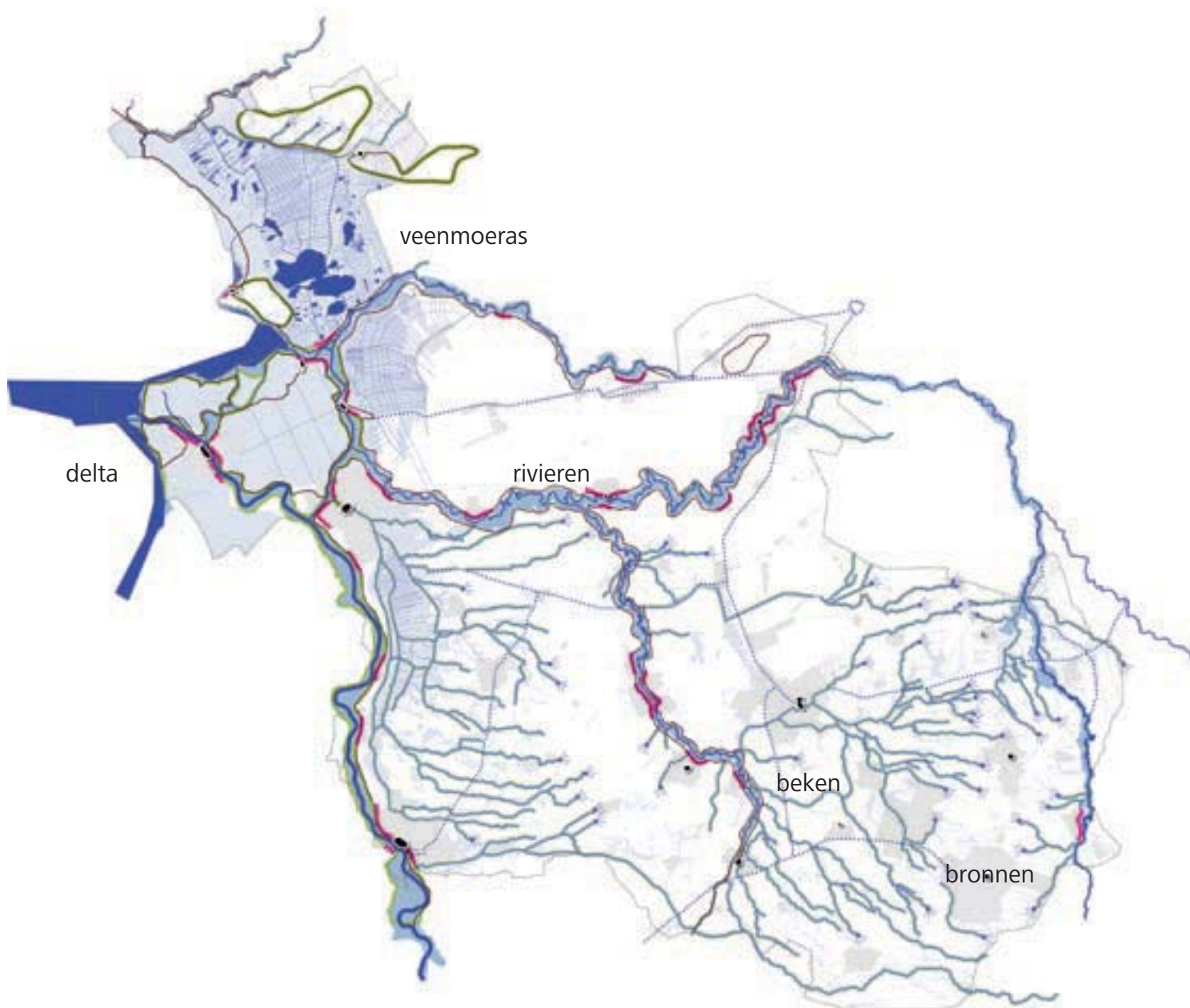
Water is een belangrijke omgevingskwaliteit. En een veerkrachtig watersysteem is een belangrijke duurzame factor. Bewegen (varen, wandelen, fietsen) langs het water is vaak een favoriete belevenis. Het watersysteem van brongebieden, beken, weteringen, rivieren, watervlaktes is een essentieel onderdeel van de ruimtelijke kwaliteit, identiteit en het verhaal van de ontstaansgeschiedenis van Overijssel. Alleen de zichtbaarheid, toegankelijkheid, uitstraling en ruimtelijke continuïteit van het stelsel kunnen aanmerkelijk verbeteren. Ook hier is de praktijk er een van aandacht voor afzonderlijke gebiedjes en gebieden, terwijl de aandacht meer op het totaal gericht zou moeten zijn. De waterlopen (beken, weteringen, aanvoerkanalen) moeten in de komende periode zowel vanuit kwantitatief oogpunt (vergroting van het bergend vermogen) als vanuit kwalitatief oogpunt ('schone' waterstructuren over zo lang mogelijke lengte schoon houden) een opknapbeurt krijgen. Dat vormt een prima gelegenheid om de inrichtingskwaliteit en de toegankelijkheid erlangs (de schouwpaden als langzaam routenetwerk) te verbeteren.

Het watersysteem wordt zo een verbinding voor mens, plant en dier. Het wordt een bindmiddel voor de onderdelen van de EHS en kan het helpen om de afzonderlijke natuurgebiedjes en gebieden aaneen te smeden en beleefbaar te maken.

water in de leefomgeving

[project Deurningerbeek, foto's Roelof Klem]

Kwaliteitsambitie 6

Een continu en beleefbaar watersysteem als dragende structuur van Overijssel: routes, dorps- en stadsfronten, overgangen van hoog naar laag, maken het systeem beleefbaar van de bronnen, via de beekloopjes, de rivieren, naar de lage veenmoerassen en de delta

Kwaliteitsambitie 7

Sterke ruimtelijke identiteiten als motor voor gebiedsontwikkeling

Gedeelde verhalen over en waardering van gebieden met een sterke 'sense of place' zorgen ervoor dat mensen er identiteit en betekenis aan toekennen. Overijssel heeft een aantal 'sterke merken' in huis. De waterrijke kop van Overijssel, het Wilde Hart van Vecht, Regge en Sallandse stuwwal, het landgoederenlandschap benoorden Deventer, het rivierenlandschap van de IJssel en de combi Noordoost Twente – Dinkeldal zijn ijzersterke identiteiten met nog een sterk potentieel. Het gaat er in dit verband om 'alles uit de kast' te halen (inrichtingskwaliteit, eigen gezicht, stimuleren ondernemerschap, streekproducten, vergroting – verdieping – verbreding van recreatieve mogelijkheden, marketing) om de potentiële kwaliteit te verzilveren. Niet alleen vanuit economisch oogpunt, maar ook om de vitaliteit en de dynamiek in genoemde gebieden op gang te houden. Behouden en versterken van bestaande identiteit én het toevoegen van nieuwe identiteit vereist investeringen en het stimuleren van nieuwe ontwikkelingen. Investerings vereisen dynamiek, herstructurering en transformatie.

Maar naast deze sterke merken zijn er ook gebieden met een meer 'dagelijkse' kwaliteit: de grote voormalige hoogveenlandschappen van noord en oost Overijssel, het Zuid-Twentse landschap. Het gaat er in deze gebieden om niet een soort 'next best' gebieden te laten ontstaan. Ook in deze gebieden zijn kwaliteitsambities en het verbinden van ontwikkelingen aan investeringen in kwaliteitsverbetering aan de orde en nodig. De verzameling van wat hun identiteit betreft consistente gebieden – die je 'landschapsensembles' zou kunnen noemen – , die op deze manier ontstaat biedt een goed aangrijpingspunt voor gebiedsgerichte plan- en strategievorming.

Kwaliteitsambitie 7

Sterke ruimtelijke identiteiten als motor voor gebiedsontwikkeling

1. laagveenmoeras van de wieden en weerribben, met de
dramatische overgangen naar de hogere bulten	8. noordtwentse landschap
2. kampereiland & de oude zuiderzeekust	9. oldenzaalse stuwwal met het dinkeldal
3. polder mastenbroek	10. twente steden met de landgoederenzones
4. laagveempolders van staphorst & rouveen	11. zuidtwentse landschap
5. reestdal met de bergen	12. het wilde hart van overijssel met het vechtdal,
reggedal en sallandse heuvelrug
6. hoogveenlandschappen met de bulten van oudlutton
en kloosterhaar	13. sallandse landschap
7. vrije land	14. landgoederenzone deventer
	15. ijssel als lustrivier

Werken met gebiedskenmerken

1 Kenmerken

'Wat is er?'

2 Ontwikkelingen

'Wat speelt er?'

3 Ambitie

'Waar willen we naar toe?'

4 Sturing

'Hoe kan je het bereiken?'

Gebiedskenmerken

Bij het sturen op ruimtelijke kwaliteit in de Omgevingsvisie is een sleutelrol weggelegd voor de 'gebiedskenmerken'. Dit zijn de ruimtelijke kenmerken van een gebied of een gebiedstype, die bepalend zijn voor de karakteristiek en kwaliteit ervan. Dat kan bijvoorbeeld het open karakter van een landschap zijn, of het patroon van houtwallen, of een bepaalde structuur van bebouwing of een hoge grondwaterstand. Terwijl een afzonderlijke houtwal, misschien geen provinciaal belang vertegenwoordigt, wordt dat anders als hij in een netwerk van houtwallen bepalend is voor de karakteristiek van een bepaald landschapstype. Het is dan van belang dat in alle gemeenten waar dat landschapstype voorkomt, die houtwallenstructuur wordt gerespecteerd en als nodig en mogelijk wordt versterkt/hersteld. Daarmee wordt de herkenbaarheid en leesbaarheid van dit gebiedstype in Overijssel vergroot en het contrast met andere landschapstypen in stand gehouden. Met zijn rijke palet aan landschapstypen is het instandhouden van de variatie en het contrast een belangrijk provinciaal item, dat op provinciaal niveau om sturing en instrumenten vraagt. Het basisidee van het sturen op ruimtelijke kwaliteit is, dat ruimtelijke ontwikkelingen in de provincie worden ingezet om de kenmerken van het betreffende gebied te behouden, te verbeteren en te versterken. Om de gebiedskenmerken inzichtelijk te maken hanteert de Omgevingsvisie bijgaand schema als denk- en werkmodel:

Vier lagen

Er wordt een viertal 'lagen' onderscheiden, waarvan de onderlinge wisselwerking bepalend is voor de aard en de verschijningsvorm van een bepaald gebied. In de gekozen benadering zijn de natuurlijke laag, de laag van het agrarisch cultuurlandschap, de stedelijke laag en de lust- en leisurelaag – elk met hun eigen logica en opbouw – bepalend voor de kenmerken van een bepaald gebied.

- **I Natuurlijke laag** (ondergrond, water en ecosysteem);
- **II Laag van het agrarisch cultuurlandschap**
(de in cultuur gebrachte met de ontsluiting, erven, dorpen);
- **III Stedelijke laag** (bebouwing en infrastructuur);
- **IV Lust- en leisure laag** (beleving, landgoederen, recreatie).

Elk gebied in de provincie wordt gekarakteriseerd door kenmerken uit de vier verschillende lagen. De 4 lagen moeten gezien worden als een stapeling van huidige, verdwenen en potentiële kenmerken. Meestal is er wel een laag dominant. Zo is in natuurgebieden de natuurlijke laag dominant, in de steden de stedelijke laag. Maar ook in de stad klinkt de natuurlijke laag door, wanneer er bijvoorbeeld sprake is van een waterbergingsopgave. De vier lagen staan niet los van elkaar, maar zijn altijd met elkaar verbonden.

Per laag wordt een aantal verschillende gebiedstypen onderscheiden en per gebiedstype wordt vervolgens beschreven:

- **Kenmerken:** hoe is het type opgebouwd, hoe ziet het er uit?
- **Ontwikkelingen:** hoe heeft het zich ontwikkeld, wat speelt er?
- **Ambities:** wat is de visie op de toekomst van het gebiedstype?
- **Sturing:** door welk handelen kan die visie worden bewerkstelligd?

Werken met gebiedskenmerken

Stel dat er in een bepaald gebied een verandering aan de orde is (bij voorbeeld de aanleg van een weg, of bebouwing, of schaalvergroting van de landbouw, of inrichting als natuur) dan geven de gebiedskenmerken richting aan de manier hoe dit moet plaatsvinden: welke kenmerken en kwaliteiten moeten behouden, versterkt en ontwikkeld worden?

Voor het betreffende gebied worden eerst de relevante kenmerken uit de 4 lagen in beeld gebracht. Vervolgens wordt aan de hand van de kenmerken onderzocht hoe met het inzetten van het nieuwe programma (in dit voorbeeld de weg, het wijkje, de grootschalige landbouwbedrijf of de nieuwe natuur) gebiedskwaliteiten behouden en versterkt kunnen worden. In de catalogus wordt bij alle kenmerken een voorbeeld gegeven hoe dit zou kunnen. Uit dit onderzoek zal blijken dat soms één kenmerk uit een laag en soms een combinatie van kenmerken uit verschillende lagen samen mogelijkheden bieden om op voort te bouwen en om nieuwe kwaliteiten te ontwikkelen. De gebiedskenmerken bieden zo in de eerste plaats een werkwijze en een inspiratiebron aan om tot een versterking van gebiedskwaliteiten te komen. Maar, de stapeling van lagen leidt niet automatisch tot een goed plan die de ruimtelijke kwaliteit ter plekke versterkt. De vier lagen moeten nog gewogen, geordend en samengebracht worden, daarvoor moeten er keuzes worden gemaakt, dat kan alleen in een goed ontwerp, aangestuurd door een bezielde opdrachtgever en betrokken actoren.

> Bij de keuze welke kenmerken in een bepaald gebied zouden moeten prevaleren geeft de kaart met de ontwikkelingsperspectieven globaal de richting aan.

In de gebiedskenmerken is in de kolom 'sturing' onder de kop NORM aangegeven welke kenmerken altijd, met elke ontwikkeling, gerespecteerd en versterkt dienen te worden, omdat ze gerekend worden tot het provinciale belang.

Onder de kop RICHTING is een manier van omgang met kenmerken weergegeven, die de provincie zeer wenselijk vindt. Hier mag gemotiveerd van worden afgeweken.

Onder de kop INSPIRATIE staan ontwikkelingen vermeld die denkbaar zijn in het betreffende gebiedstype met respect voor de gebiedskenmerken.

In deze 'catalogus' worden voor een groot aantal veel voorkomende typen gebieden in Overijssel de kenmerken in beeld gebracht. Bovendien wordt per gebiedstype aangegeven welke ontwikkelingsdynamiek er speelt en met welk perspectief voor ogen aan nieuwe ontwikkelingen vorm en betekenis moet of kan worden gegeven.

Omgaan met normerende uitspraken bij voorbeeld in bestemmingsplannen

De provinciale kwaliteitsbelangen zijn verwoord in de sturingskolom per gebiedstype. De normerende uitspraken zijn over het algemeen op de volgende manier geformuleerd: 'de [naam eenheid of deel daarvan] dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van [specifieke gebiedskenmerken]. Met deze formulering schrijft de provincie geen bestemming voor, maar beschrijft ze het effect dat met de door de gemeente vast te stellen bestemming en/of de bijbehorende voorschriften moet worden bereikt. De provincie richt zich daarmee op het resultaat en niet op details.

Een concreet voorbeeld maakt ter verduidelijking:

'Essenlandschap: op de flanken dienen de kleinschalige landschapselementen, zoals houtwallen, bosjes, zandpaden, karakteristieke erven en beeldbepalende open ruimte daartussen, een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van dit kleinschalige patroon.'

Het provinciaal belang is hier de instandhouding van het kleinschalige patroon. Dat patroon wordt gedragen door kleinschalige landschapselementen, maar die hoeven niet eeuwig op dezelfde plaats te blijven liggen om het kleinschalige patroon in stand te houden. De provincie schrijft het resultaat voor en de gemeente kan daarbinnen beslissen op welke wijze ze dat realiseert. Dat biedt ruimte voor ontwikkeling met behoud van de gebiedsspecifieke kwaliteiten.

Kaartbeelden bij de 4 lagen

Per laag is een kaartbeeld opgenomen, waarop voor de onderscheiden gebiedstypen de huidige situatie is weergegeven. Deze kaartbeelden zijn samengesteld op basis van combinatie en interpretatie van data zoals ze bij de kaartenafdeling van de provincie Overijssel beschikbaar zijn. De kaartbeelden beperken zich tot de hoofdlijn, zoals relevant op het regionale schaalniveau en vormen een 'best guess'. Als er op de kaarten zaken ontbreken, die wel degelijk bij het betreffende gebiedstype horen, dan ontslaat dat degene die met de kaartbeelden aan de slag gaat niet van de plicht in het veld, of op basis van gedetailleerder informatie, de kenmerkende kwaliteiten van het betreffende gebiedstype aan te vullen. Zo is bij voorbeeld in hoofdstuk 3.10 op basis van de topografische kaart het padennetwerk van de provincie ingetekend. Maar op de top-kaart zijn nou eenmaal niet alle kerkpaden en struinroutes weergegeven, terwijl die wel tot essentiële kenmerken van het beschouwde gebied horen. Kaartbeelden en catalogus bieden een werkwijze en een handreiking; het stramien komt ermee werkend tot leven en volledigheid.

Ter illustratie van het werken met de gebiedskenmerken: de uitbreiding van een bedrijventerrein

Voordat de verschillende lagen, gebiedstypen met hun gebiedskenmerken, hun kwaliteitsambities en sturing aan de orde komen volgt hieronder een voorbeeld van de toepassing van de werkwijze op een concrete case uit de praktijk van de ruimtelijke ordening. De case betreft een studie naar de uitgangspunten voor een mogelijke uitbreiding van een bedrijventerrein. De studie is verricht door Van Paridon en de Groot Landschapsarchitecten in opdracht van een gemeente. Het gaat hier om een conceptversie van de studie.

De case gaat ervan uit dat de globale locatie van de uitbreiding een gegeven is; de eerste twee stappen in het uitvoeringsmodel van de Omgevingsvisie (generiek beleid en ontwikkelingsperspectieven) zouden zijn doorlopen.

De case laat zien hoe er – werkend met de gebiedskenmerken in deze catalogus – randvoorwaarden en bouwstenen voor de verdere uitwerking van het ontwerp kunnen worden gegenereerd.

De werkwijze kent drie stappen:

1. identificatie van de ter plaatse relevante gebiedstypen uit de vier lagen en de bijbehorende kwaliteitsambities en randvoorwaarden.
2. omzetten van ambities en randvoorwaarden in bouwstenen voor het ontwerp.
3. het ontwerp zelf.

De derde stap - het ontwerp zelf - is in dit voorbeeld weggelaten: iedere ontwerper zal, veelal in samenspraak met betrokkenen, zijn eigen ontwerp maken. De ruimtelijke kwaliteit is daarmee de resultante van enerzijds de sturing, die voortkomt uit kwaliteitsambities en randvoorwaarden en anderzijds de kwaliteit van het ontwerpend zoekproces.

Stap 1

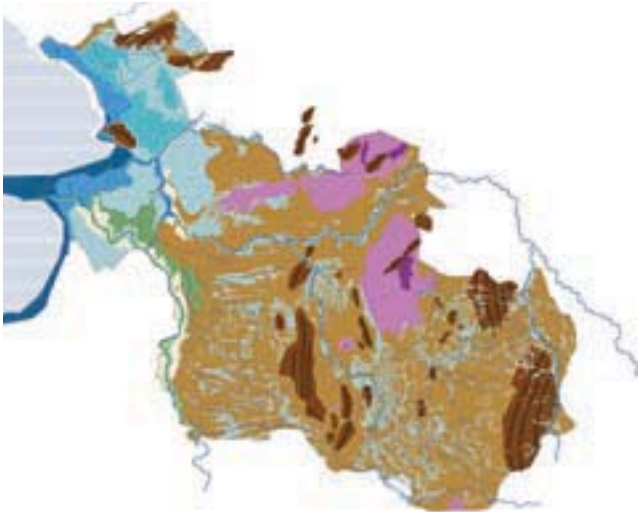
Allereerst worden aan de hand van de vier lagen en de gebiedstypen, waarin de mogelijke uitbreiding ligt randvoorwaarden en uitgangspunten voor het bedrijventerrein opgesteld.

Stap 2

Vervolgens volgt er een viertal 'inzooms' en worden de ingrediënten verfijnd tot bouwstenen voor een ontwerp in een eventuele volgende fase.

Het resultaat laat zien dat het goed mogelijk is – door trouw te blijven aan de kenmerken, de ambities en de sturingsprincipes van de gebiedskenmerken vanuit het hogere schaalniveau – het begrip ruimtelijke kwaliteit concreet te maken.

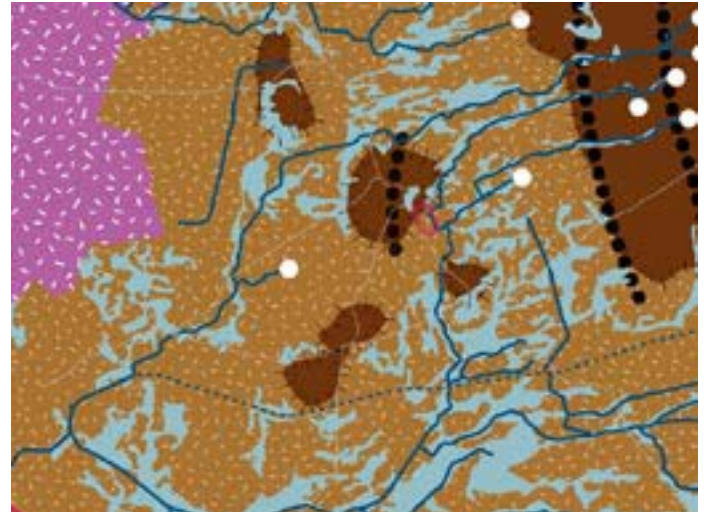
Stap 1 kenmerken en ambities aan de hand van de vier lagen

Natuurlijke laag *Gebiedskenmerkenkaart*

Kwaliteitsambities:

- Natuur en haar flanken als ruggengraat van Overijssel: de ontwikkeling van een robuust, aaneengesloten natuurlijk landschap
- Continu en beleefbaar watersysteem als dragende structuur van Overijssel
- Afstemmen van functies en inrichting
- Herstel van de kwaliteiten van de natuurlijke laag

Inzoom op studiegebied

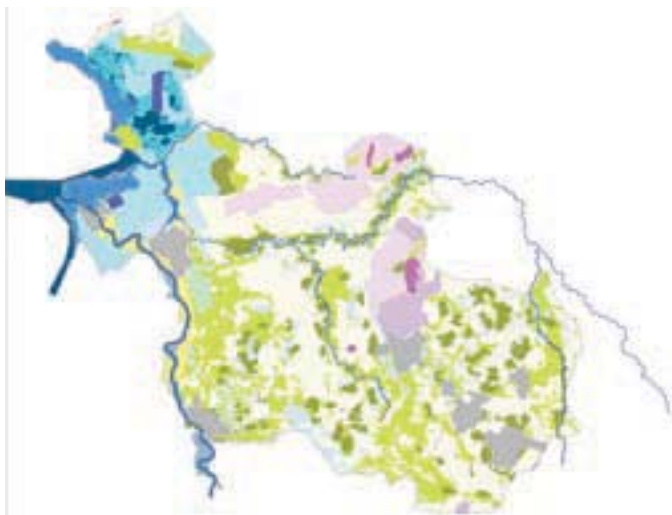
Studiegebied ligt op overgang van stuwwal naar dekzandvlakte met beekloop.

Randvoorwaardelijk zijn ondermeer:

- Instandhouding van het reliëf
- Instandhouding van het watersysteem, de waterkwaliteit en voldoende ruimte voor water en natuurlijke dynamiek.

Ambities zijn ondermeer:

- Bij de stuwwal, dekzandvlaktes en beekdalen: beleefbaar maken van de overgang van hoog naar laag en van het beekdal. De afwisseling van beekdal en dekzandrug is uitgangspunt bij ontwikkeling.
- Bij de beeklopen extra ruimte maken voor de dynamiek van het stromende water, versterking van de samenhang in het beeksysteem en deze beleefbaar maken.

Laag van de agrarische cultuurlandschappen *Gebiedskenmerkenkaart*

Kwaliteitsambities:

- Het palet van agrarische cultuurlandschappen versterken: voortbouwen aan de kenmerkende structuren van de agrarische cultuurlandschappen en contrasten tussen de landschappen behouden en ontwikkelen.
- Nieuwe samenhang creëren tussen dorp, erf en landschap.

Inzoom op studiegebied

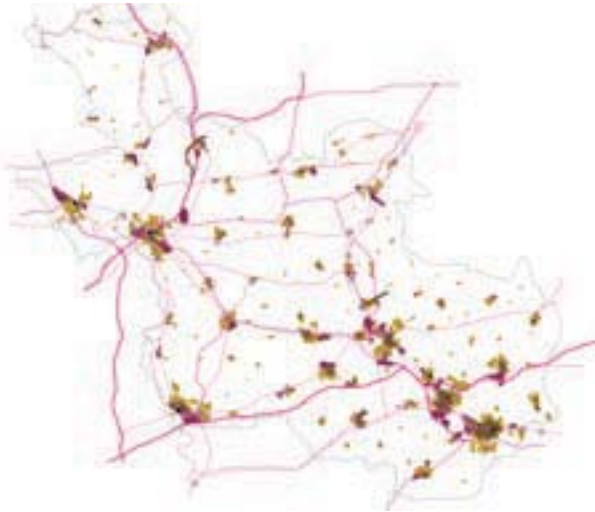
Het studiegebied ligt op overgang van essenlandschap naar heideontginningslandschap.

Randvoorwaarden zijn ondermeer:

- Instandhouding van de karakteristieke openheid, de huidige bodemkwaliteit en het reliëf van de essen.
- Instandhouding van de dragende lineaire structuren.

Ambities zijn ondermeer:

- In het essenlandschap is op de flanken ruimte voor ruimtelijke ontwikkeling met respect voor en bijdragend aan versterking van het landschappelijk raamwerk.
- In het heideontginningslandschap draagt de ontwikkeling bij aan versterking van de dragende lineaire structuren en de ruimtemaat.

Stedelijke laag *Gebiedskenmerkenkaart*

Kwaliteitsambities:

- Brede waaier aan woon/werk en mixmilieus: elk buurtschap, dorp en stad zijn eigen kleur.
- Contrast tussen dynamische en luwe gebieden versterken.

Inzoom op studiegebied

Studiegebied ligt in rand van het dorp, in een luw gebied en, gezien het feit dat er gedacht wordt aan een bedrijventerrein ook in de eenheid bedrijventerreinen 1955-nu.

Ambities zijn ondermeer:

- De eigen kleur van het dorp te versterken: binding tussen het dorp en es door ontwikkeling in de flank van de es.
- Mixmilieu van wonen en werken te ontwikkelen: werken in het dorpslandschap.
- Verbinden van het bedrijventerrein met de omgeving en profilering gericht op onderlinge differentiatie tussen bedrijventerreinen.

Lust- en leisurelaag *Gebiedskenmerkenkaart*

Kwaliteitsambities:

- Zichtbaar, beleefbaar en mooi landschap.
- Sterke ruimtelijke identiteiten als merken van Overijssel.

Inzoom op studiegebied

Studiegebied ligt nabij een landgoed en is een dorpsrand. Daarnaast ligt het gebied in een Nationaal Landschap.

Randvoorwaarden zijn ondermeer:

- Behoud en herstel van het monumentale karakter van het landgoederenlandschap.
- Behoud, herstel en aanleg van landschappelijke recreatieve routes tussen dorp en land, gekoppeld aan ontwikkelingen.

Ambities zijn ondermeer:

- Samenhangende lanen-, wegen- en padenstructuur, het slechten van barrières tussen dorp en land, bijvoorbeeld ommetjes vanuit het dorp.
- Voortbouwen aan de Twentse gebiedsidentiteit.

Stap 2 Vertaling kwaliteitsambities naar plancomponenten voor ontwikkeling van een bedrijventerrein

Natuurlijke laag

Ambitie: continu en beleefbaar watersysteem als dragende structuur

Op de grens van de locatie ligt een beekloopje, deze kan meer betekenis krijgen door de loop als een route voor mens, plant en dier te ontwikkelen, door bijvoorbeeld:

- De loop te verbreden tot een waterrijke zone met moerasbossen.
- Dit biedt kansen om water vast te houden, natuur te ontwikkelen en filtert tevens het zicht op het bedrijventerrein.
- Wanneer het schouwpad erlangs wordt opengesteld, ontstaat een doorgaande wandelroute langs het bedrijventerrein, door de dorpsrand en naar de landgoederen in de omgeving.

Beeld moerasbossen

- Referentie weelderige broekbossen in Reutum, in de omgeving van het studiegebied

Laag van de agrarische cultuurlandschappen *Ambitie: voortbouwen aan het essenlandschap*

Lokatie maakt deel uit van groot essen-complex, waaraan het dorp is ontstaan: de ontwikkeling van het bedrijventerrein moet dit kenmerk versterken, door bijvoorbeeld:

- Es open houden.
- Vrijkomende erven benutten voor de ontwikkeling van werkerven op de flank van de es.
- Hoogteverschillen weer beleefbaar maken door beplantingen, reliëf en routes.

Beeld markante es

- Hoogteverschil es duidelijk markeren met steilrand, bomen en pad onderlangs.

Stedelijke laag

Ambitie: versterken van de binding tussen dorp, bedrijvigheid en landschap

Veel bedrijventerreinen liggen als een 'no-go=area' tussen dorp en landschap. Maar, met de ontwikkeling van een nieuw werklandschap aan de rand van het dorp kan de binding tussen dorp, bedrijvigheid en landschap ook versterkt worden, bijvoorbeeld door:

- Het netwerk van informele paden en routes te respecteren en te continueren
- Voortbouwen aan de karakteristieke bebouwingsstructuren in het gebied
- Mixen van functies ontwikkelen: werken met wonen of voorzieningen

Beeld werkerven aan de es

- Kans voor nieuwe werkmilieus die voortbouwen op de karakteristieken van de vrijkomende Twentse erven [Referentie ONIX architecten]

Lust- en leisure laag

*Ambitie: zichtbaar,
beleefbaar en mooi
landschap*

De locatie ligt op de overgang naar de voormalige heidegronden waar landgoederen zijn aangelegd. Deze kenmerken kunnen benut worden bij de ontwikkeling van een bedrijventerrein door:

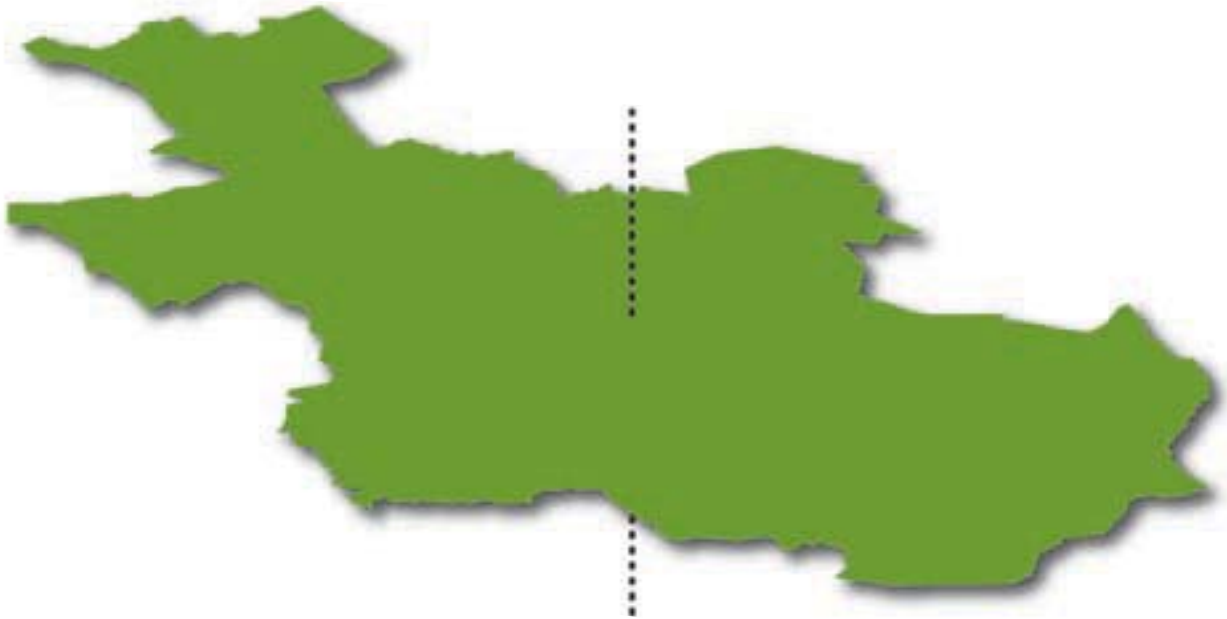

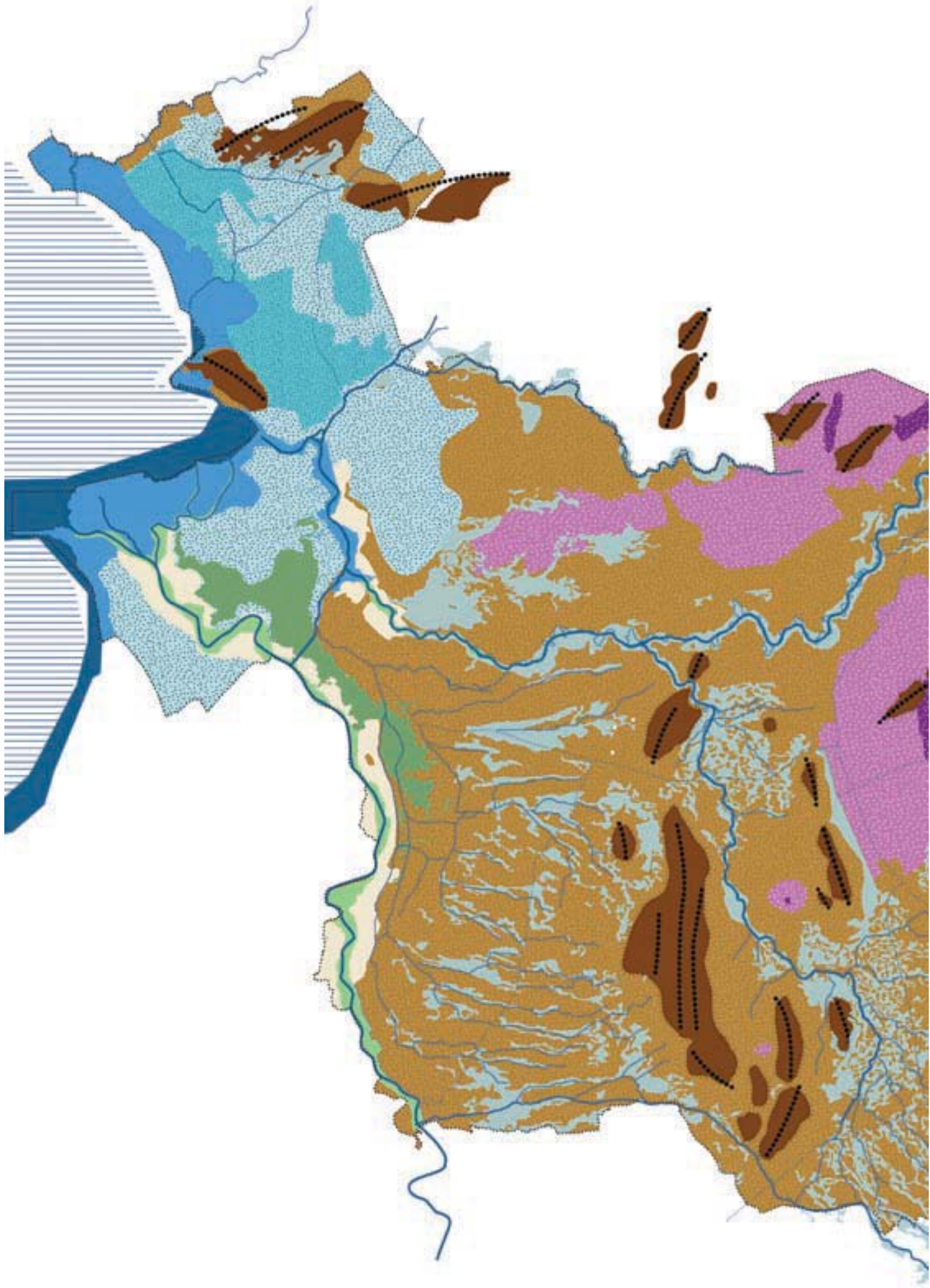
- Het versterken van de doorgaande laan-structuren. Zo kan het bedrijventerrein ruimtelijk stevig worden ingebed en kunnen zo de kwaliteit, toegankelijk en uitstraling van de landgoederen worden vergroot.
- Op schaalniveau van het terrein zelf, kunnen nieuwe lange lanen het ruimtelijk raamwerk gaan vormen voor de bedrijvigheid.
- De lanen bieden de mogelijkheid om een goede collectieve parkeervoorziening te maken, belangrijk voor effectief ruimte gebruik.

Beeld lanen

I Natuurlijke laag

I Natuurlijke laag

• dekzandgebieden

- 1.1 Stuwwallen
- 1.2 Dekzandvlakte en ruggen
- 1.3 Brongebieden
- 1.4 Beekdalen en natte laagtes

• veengebieden

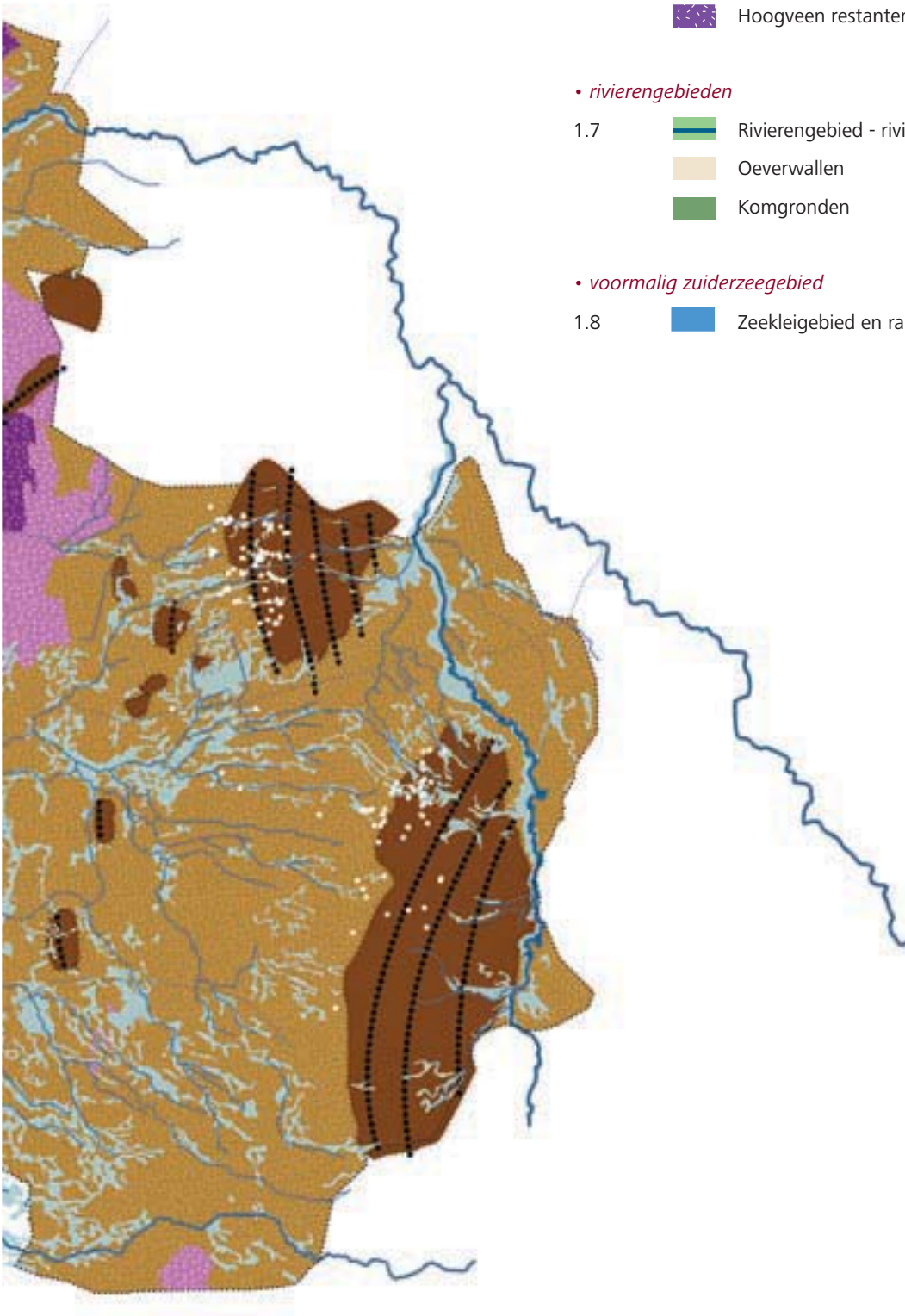
- 1.5 Laagveengebieden [in cultuur gebracht]
- Laagveen restanten
- 1.6 Hoogveengebieden [in cultuur gebracht]
- Hoogveen restanten

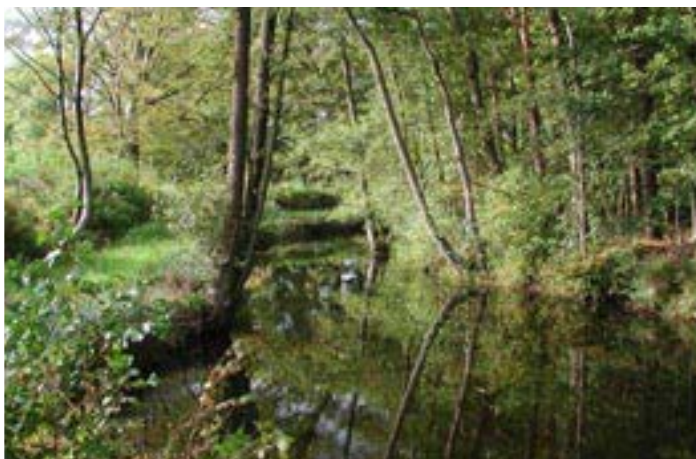
• rivierengebieden

- 1.7 Rivierengebied - rivier en uiterwaarden
- Oeverwallen
- Komgronden

• voormalig zuiderzeegebied

- 1.8 Zeekleigebied en randmeren

Linksboven: Broekbossen (vb. Reutumerveen in Tubbergen)

Rechtsboven: Halfnatuurlijke beekloop (vb. de poelsbeek in Zuid-Twente)

Linksonder: Natuurlijke Dynamische Rivierdalen (vb. Dinkel bij Luttemerzand)

*Rechtsonder: Overstromende uiterwaarden (vb. IJssel bij Deventer
[foto Willem Seine])*

Kenmerken

De basis van Overijssel wordt gevormd door het natuurlijke landschap. Deze laag vormt de ondergrond voor alle ontwikkelingen. Lange tijd is de natuurlijke laag sturend geweest voor een groot deel van de ruimtelijke ontwikkelingen. Mensen vestigden zich bijvoorbeeld

op de droge plekken, wegen werden aangelegd bij goed doorwaadbare plekken in de rivier. Pas de laatste eeuw is door technische mogelijkheden de koppeling tussen ruimtelijke ordening en natuurlijke ondergrond steeds losser geworden en zijn door menselijke ingrepen de kwaliteiten van de natuurlijke laag aangetast. Dit blijkt nu tot

problemen te leiden: verkeerde locatiekeuzen leiden tot wateroverlast, door versnippering van de natuurcomplexen gaat de biodiversiteit achteruit. Ook is de afgelopen eeuw de (chemische) bodemkwaliteit verslechterd, zowel door lokale bedrijfsmatige activiteiten als door diffuse belasting, waardoor de ondergrond nu niet overal geschikt is voor de gewenste functie.

Het beter afstemmen van ruimtelijke ontwikkelingen op de natuurlijke laag, kan dit voorkomen en er voor zorgen dat de (grote) natuurlijke kwaliteiten van de provincie (weer) mede beeldbepalend worden. En dit niet alleen in de natuurcomplexen in de provincie, maar ook in de stedelijke gebieden en in de dorpen bij voorbeeld in nieuwe waterrijke woonmilieus en nieuwe natuur in stad en dorp.

Bij locatiekeuzen en inrichtingsopgaven voortbouwen op de natuurlijke laag is een duurzame strategie: het betekent de veerkracht van het watersysteem in takt laten of versterken en daarmee anticiperen op klimaatverandering, het betekent het behoud van de aardkundige waarden, de biodiversiteit in ieder geval niet verder aantasten en het betekent de verdere vermesting en verdroging tegengaan.

Het natuurlijk landschap krijgt gestalte doordat de natuurlijke processen – zoals winden waterstromen, erosie en sedimentatie – en biotische processen – zoals vestiging van plant- en diersoorten – inwerken op de abiotische ondergrond van bodem en geologie.

Overijssel wordt gekenmerkt door een gevarieerde ondergrond, die in combinatie met het watersysteem en de dynamiek van abiotische en biotische processen tot een rijk palet aan natuurlijke landschappen heeft geleid. Overijssel bestaat grotendeels uit een dekzandgebied, dat afloopt van oost naar west, met enkele noord-zuid georiënteerde stuwwallen er doorheen. Een van oudsher heel nat landschap waar het water maar moeilijk uit weg kon, waardoor plaatselijk moerassen en veengebieden ontstonden. Dit landschapstype loopt tot aan de kustlijn van de voormalige Zuiderzee, waar in de delta van IJssel, Vecht en Zwarte Water kleicomplexen en laagveengebieden zijn ontstaan. De zoetwaterdelta met de laagveenmoerassen is (nationaal en internationaal gezien) het meest bijzondere deel in deze laag en vraagt nadrukkelijk aandacht. Het natuurlijk landschap van de provincie werd bij elkaar gehouden en gedragen door een verbindend watersysteem, dat in de brongebieden begint, via kleinere stroompjes, die verbreden in beekdalen en uitloopt in de rivieren en het grote buitenwater.

Ontwikkelingen

Echt natuurlijk landschap is geheel verdwenen. Het natuurlijk landschap is grotendeels ontgonnen en als landbouwgrond in cultuur gebracht.. De steeds diepere drooglegging en snelle afwatering en de bemesting hebben de natuurlijke kwaliteiten onder druk gezet. Bovendien heeft de verstedelijking het areaal natuurlijk landschap verder teruggedrongen. Al met al is de omvang, diversiteit en kwaliteit van natuurlijke milieus sterk achteruit gegaan. Het natuurlijk landschap heeft een andere plek en betekenis gekregen in het occupatieproces. Anno 2008 is een relatief natuurlijk landschap nog aanwezig op ruim één tiende van het oppervlak van Overijssel in de gedaante van natuurgebieden. Met de realisatie van de EHS en wateropgaven wordt dit proces van krimp van het areaal nu gekeerd.

Bedreigende ontwikkelingen:

- Verdroging
- Bodemdaling
- Vermesting/, verrijking met nutriënten
- Nivellering van karakteristieke verschillen/ verlies van aardkundige waarden
- Versnippering en opdeling in kleine eenheden
- Extinctie en verdwijnen van plant- en diersoorten

Ambitie

De ontwikkeling van een robuust, aaneengesloten natuurlijk landschap

- arealen van en samenhang tussen de gebieden vergroten; continuïteit en uitwisseling tussen gebieden bevorderen
- variatie in natuurlandschappen behouden en vergroten
- samenhang tussen de componenten (hoog-droog; laag/ nat) versterken
- kwetsbare onderdelen vrijwaren van gebruiksdruk en slijtage
- ruimte geven aan abiotische en natuurlijke processen.

Een continu en beleefbaar watersysteem als dragende structuur

- continuïteit van beeklopen, weteringen herstellen
- zoveel mogelijk een 'natuurlijk' waterpeil nastreven
- beken, rivieren krijgen hun dynamiek terug en zoeken hun eigen weg.

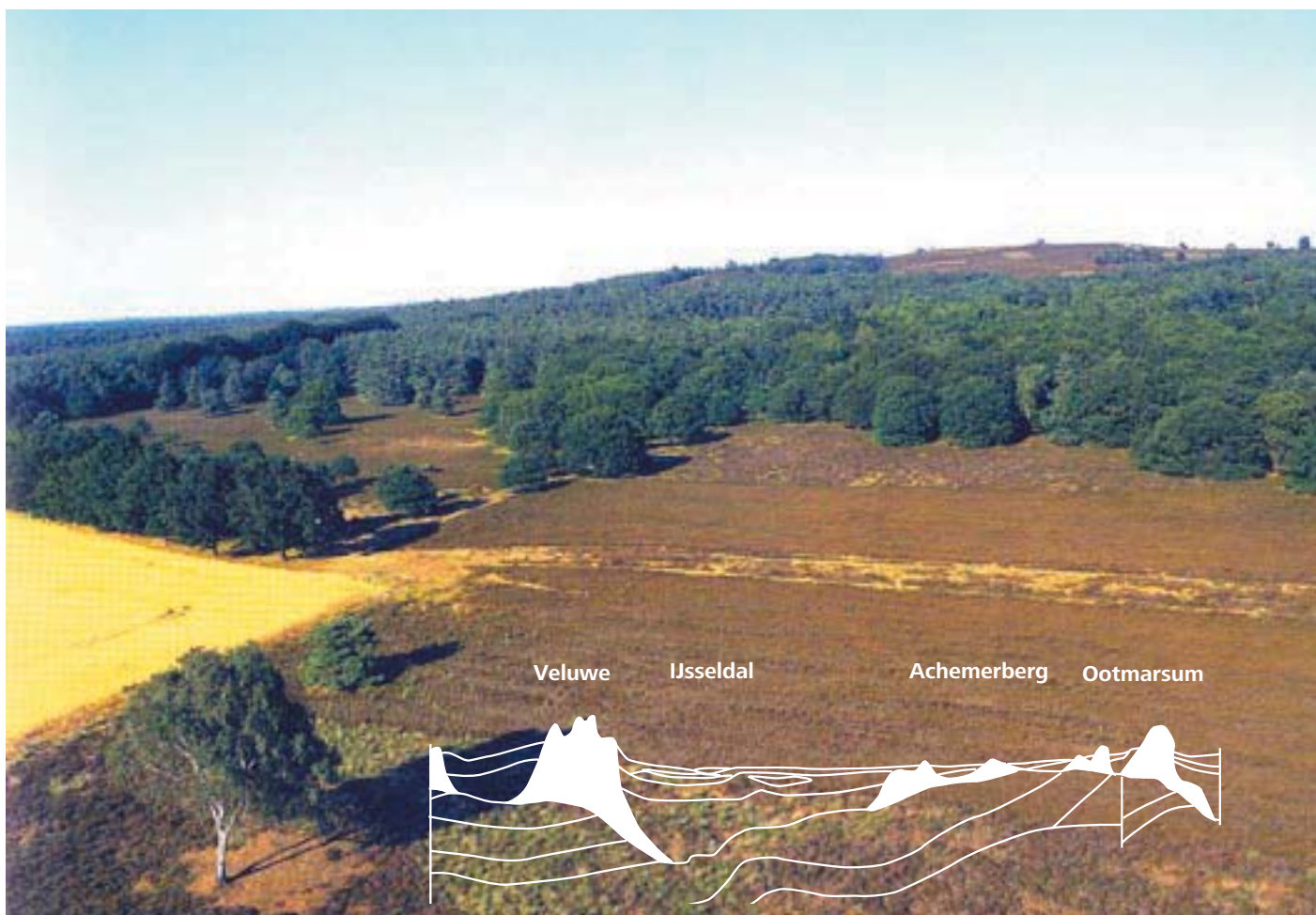
Afstemmen van functies en inrichting

- functies en inrichting afstemmen op de condities van het natuurlijk landschap en het watersysteem bv bouwen op de hoog- gelegen en droge gebieden; in de natte delen van het landschap aangepast bouwen
- beplantingen en inrichting afstemmen op de natuurlijke vegetaties
- weer tevoorschijn halen van de natuurlijke laag en het watersysteem; waar mogelijk (herstructurering, transformatie, ook in stedelijk gebied) zijn biotische gegevensheden (bodem, water) en de natuurlijke flora en fauna inspiratiebron voor inrichtingsplannen
- zoeken naar landbouwwormen die gedijen bij hoge grondwaterstanden en waarbij de bijdrage van de landbouw aan de cultuurhistorische waarden van het veenweidegebied behouden blijft.

Herstel van de kwaliteiten van de natuurlijke laag

- aanpak verdroging met name ter plaatse van de verdrogingsgebieden uit de TOP-lijst voor 2015
- aanpak vermesting via het landelijk beleid voor landbouw en meststoffen
- saneren/beheren van verontreinigde locaties, specifiek voor grondwaterbeschermingsgebieden het bereiken van een goede chemische toestand in 2015 (doelstelling Kader Richtlijn Water).

1.1 Natuurlijke laag • Stuwwallen

Eenheid

Overzicht stuwwallen

Kenmerken

De stuwwallen zijn tijdens de ijstijd opgestuwde aardlagen. Door de vaak grote hoogteverschillen zijn ze nu nog steeds goed zichtbaar. Op een aantal plekken zijn de ruggen al van verre zichtbaar; bovenop staand bieden ze spectaculaire zichten over de provincie. De stuwwallen hebben als regionale inzijsgebieden een belangrijke functie in het watersysteem. Het zijn de 'ingangen' van regionale en lokale grondwaterstromingsstelsels.

Lagen met diverse bodemsamenstelling zijn scheef gesteld, waardoor er voedselrijker en armere, waterdoorlatende en ondoorlatende lagen direct naast elkaar kunnen liggen. Zo bestaan de Twentse stuwwallen voor een groot deel uit tertiaire (zee)klei en keileem. Hierdoor zijn ze overwegend nat en komen er talrijke brongebieden voor.

Bodem: podzolgronden

Hydrologie: lokale inzijing

Natuurlijk bostype: van wintereiken-beukenbos op de hoogste delen, tot berken-zomereikenbos en elzen-eikenbos in de lagere delen.

Beeld: zicht op de Achemerberg uit:
K. Tomeï, De bovenkant van Nederland

Ontwikkelingen

De verschillende stuwwallen in de provincie hebben zich in de loop van de tijd allemaal anders ontwikkeld. In de occupatiegeschiedenis zijn sommige stuwwallen betrekkelijk ongemoeid gelaten. Op andere kwamen grote en kleinere escomplexen tot ontwikkeling. De hoge delen werden vaak als extensieve heidevelden in gebruik genomen, later zijn grote delen ervan bebost. De inziging is afgenomen door oppervlakkige afwatering, waterwinning en het op grote schaal bebossen met naalddhout.

Ambitie

De ambitie is het eigen karakter van de afzonderlijke stuwwalen te behouden en versterken. De inzet is het reliëf daarbij ruimtelijk beeldbepalend te laten zijn. Door bijvoorbeeld de overgangen naar andere landschappen te accentueren en door de zichten erop én er vanaf te versterken.

Voorbeeld: grote open maat maakt het reliëf beleefbaar foto: New Forest, Engeland

Voorbeeld onder: reliëf wordt attractie bij kunstwerk 'Kijk uit' in Nationaal park De hoge Veluwe

Sturing

Norm

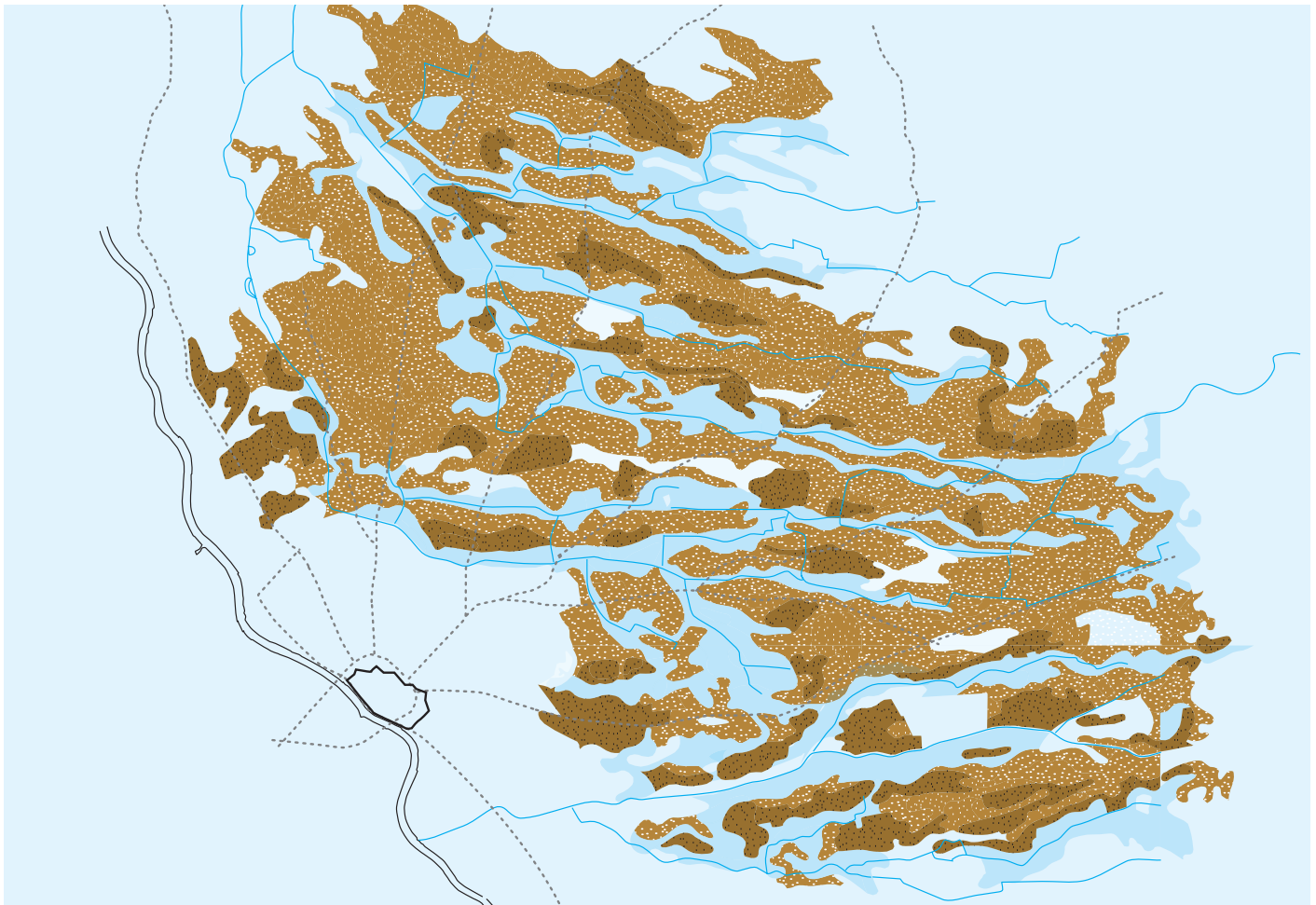
- Stuwwallen dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van het huidige reliëf.

Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden, dan dragen deze bij aan het beter zichtbaar en beleefbaar maken van de hoogteverschillen en van de overgang tussen stuwwal en omgeving.
- Als ontwikkelingen plaats vinden, dan dragen deze bij aan versterking van de potentiële natuurlijke kwaliteiten van de 'natte voet' van de stuwwal (kwelzone, brongebied) en deze beter zichtbaar maken.

1.2 Natuurlijke laag • Dekzandvlakte en ruggen

Eenheid

Overzicht dekzandvlakte en -ruggen

Typering

De dekzandgronden beslaan een groot gedeelte van de oppervlakte van de provincie. Na de ijstijden bleef er in grote delen een reliëfrijk – door de wind gevormd – zandlandschap achter, dat gekenmerkt wordt door relatief grote verschillen tussen hoog/droog en laag/nat gebied. Soms vlak bij elkaar, soms verder van elkaar verwijderd.

Bodem: podzolgronden

Hydrologie: lokale inzijging

Natuurlijk bostype: van wintereiken-beukenbos op de hoogste delen, tot berken-zomereikenbos en elzen-eikenbos in de lagere delen

Cultuurlandschap: zie §2.1 essenlandschap, §2.2 oude hoevenlandschap en §2.3 heideontginningslandschap.

Beeld: Abstractie van geomorfologische kaart van het dekzandgebied ten noorden van Deventer. Zichtbaar is afwisselende 'wasbord patroon' van dekzandruggen [licht en donkerbruin] en beekdalen [lichtblauw].

Foto rechts: wintereikenbeukenbos met begrazing [New Forest, Engeland]

Ontwikkelingen

In de occupatiegeschiedenis zijn de dekzandgebieden voor het overgrote deel in cultuur gebracht als essenland-
schap, oude hoevenland-
schap en
heideontginningsland-
schap. Kenmer-
kend reliëf is op veel plaatsen vervlakt,
b.v. door egalisaties ten behoeve van de
landbouw.

Ambitie

De ambitie is de natuurlijke verschillen
tussen hoog en laag en tussen droog en
nat functioneel meer sturend en beleef-
baar te maken. Dit kan bijvoorbeeld
door een meer natuurlijk watersysteem
en door beplanting met 'natuurlijke'
soorten. En door de strekkingsrichting
van het landschap te benutten in
gebiedsontwerpen.

Sturing

Norm

- Dekzandvlakten en ruggen dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van het huidige reliëf.

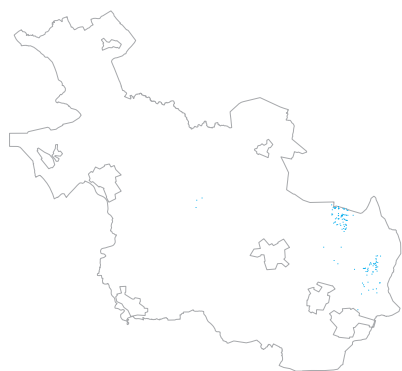
Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden, dan dragen deze bij aan het beter zichtbaar en beleefbaar maken van de hoogteverschillen en het watersysteem. Beiden zijn tevens uitgangspunt bij (her)inrichting.
- Bij ontwikkelingen dient de strekkingsrichting van het landschap, gevormd door de afwisseling van beekdalen en ruggen, het uitgangspunt te zijn.

1.3 Natuurlijke laag • Brongebieden

Eenheid

Overzicht brongebieden

Kenmerken

Kleine, soms moeilijk herkenbare gebieden, waar van hogere delen afkomstig grondwater als schoon kwelwater aan de oppervlakte komt. Door het constante opborrelen van water in een vrijwel constante temperatuur, ontwikkelt zich hier zeer waardevolle flora en fauna. Alleen al in NO-Twente komen 200 bronnen voor. Uniek voor Nederland is het dal van de Mosbeek, dat ontstaat uit een serie van bronnen met een uniek stroomhoogveentje.

Bodem: diverse samenstelling

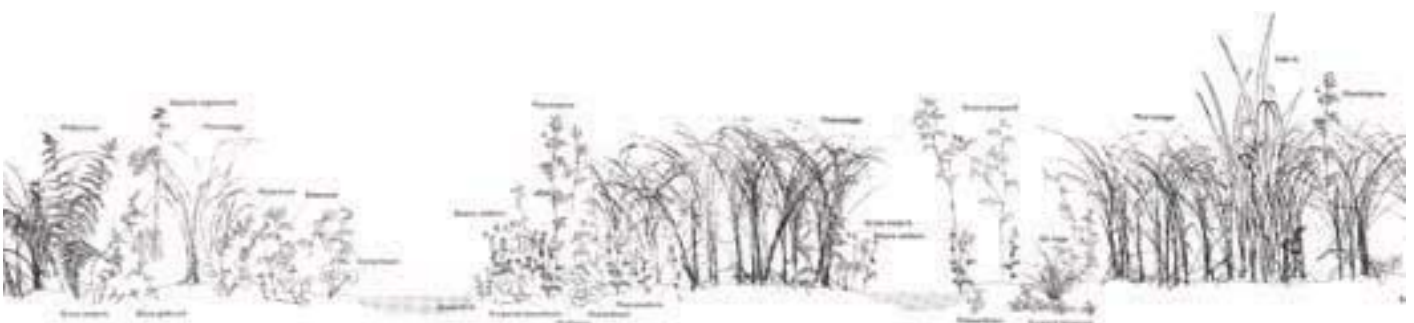
Hydrologie: kwel

Natuurlijk bostype: bronbossen

Beelden: De brongebieden hebben ieder hun eigen karakter. Soms zijn het kleine natte plekken in een broekbos, soms iets grotere open ruimtes in glooiend landschap met kleinschalige waterpartijen.

[uit: Zeven dalen, zeven verhalen, over de bronnen van Twente]

Beeld onder: specifieke bronvegetatie

Ontwikkelingen

Veel bronnen zijn in de loop van de tijd – door ontwatering en afname van de kweldruk – verdwenen of minder sterk geworden. Ook zijn veel bronnen door ophoging of egalisatie 'begraven' en aan de landbouwproductieruimte toegevoegd. Een ander deel van de brongebieden heeft in diverse gedaantes overleefd. De brongebieden zijn in de occupatie als gras- en weiland in gebruik genomen; nu soms nog bloemrijk grasland.

Ambitie

De ambitie is de bronnen als de kleine beginpunten van het watersysteem weer te laten stromen. En de gebiedjes eromheen weer te koesteren. De - potentieel -bijzondere natuurwaarden, de eeuwenoude betekenis van deze plekken, kunnen op terughoudende wijze weer beleefbaar worden gemaakt.

Sturing

Norm

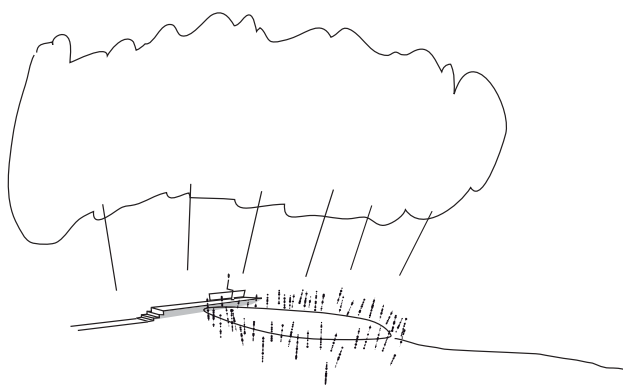
- Brongebieden dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de kwel, het watersysteem, de waterkwaliteit en de natuurkwaliteit.

Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in de nabijheid van de bron, dan dragen deze bij aan versterking van de natuurlijke kwaliteiten en de kwel. Beide zijn uitgangspunt bij (her)inrichting.

Inspiratie

- Het op bescheiden schaal beter zichtbaar en beleefbaar maken van de bron en het watersysteem is gewenst.

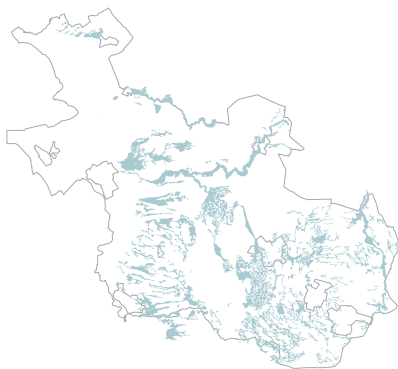

Beeld: bron als bijzondere plek

1.4 **Natuurlijke laag • Beekdalen en natte laagtes**

Eenheid

Overzicht beekdalen en natte laagtes

Kenmerken

Het Overijsselse zandlandschap is van oorsprong kletsnat. In de laagtes van het dekzandlandschap verzamelde zich het water. Hier ontwikkelden zich moerassen en broekbossen, waar het water in de loop van het seizoen geleidelijk uit weg sijpelde naar de lager gelegendelen, naar de beken en rivieren.

Beeld van de beken: zomers kleine stroom met droge geulen, 's winters bredere stroomdraad met meestromende geulen. De dynamiek (water, wind) bepaalt de verschijningsvorm; de gedaante wisselt. Dynamisch landschap, open karakter met hogere randen.

Bodem: beekeerdgronden

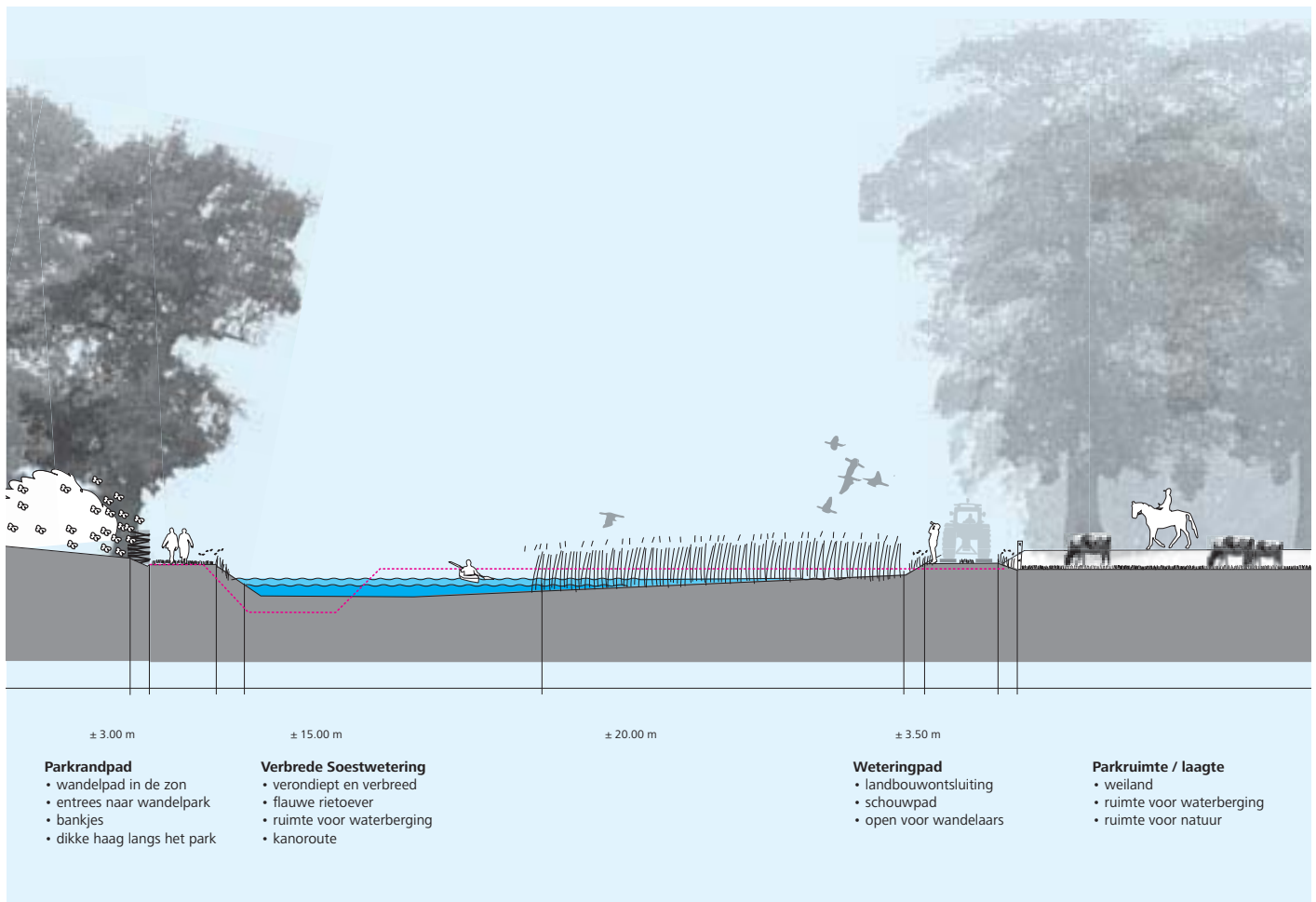
Hydrologie: lokale en diepe kwel, stagnatie

Natuurlijk bostype: elzen-eikenbos, eiken-haagbeukenbos, vogelkers-essenbos

Cultuurlandschap: zie §2.4 maten- en flierenlandschap

Beeld: paradijselijk mooie broekbossen groeien nog sporadisch in de natte laagtes [Reutum]

Voorbeeld rechterpagina: Kans om het water meer kwaliteitsbepalend te maken, zijn de vele kilometers waterlopen die de komende jaren heringericht zullen gaan worden. Het principeprofiel voor de Verbrede Soestwetering bij landgoed de Kranenkamp, laat zien dat het verondiepen en verbreden van de waterlopen, gecombineerd kan worden met natuurontwikkeling het vergroten van de toegankelijkheid en beleving van het landschap. uit: De Kranenkamp, landgoed van de stilte, VPxDG i.o.v. IJssel-landschap, 2008

Ontwikkelingen

Plaatselijk is de 'oorspronkelijke' beek nog aanwezig. Vaak waren er geen beken, maar zocht het water via de hellende laagtes zijn weg over het maaiveld, met name in de zwakhellende gebieden zoals Salland. De laagtes werden in de loop van eeuwen doorgegraven, verbonden en steeds sterker ontwaterd, waarbij vanaf de vorige eeuw ook de natuurlijke beken over grote lengte zijn rechtgetrokken.

Dit alles om de lagere en hogere gronden van het dekzandcomplex sneller te ontwateren ten behoeve van de moderne landbouw. De snelle waterafvoer heeft uiteindelijk geleid tot verdroging bovenstrooms en wateroverlast benedenstrooms.

Ambitie

De ambitie is de beekdalen als functionele en ruimtelijke dragende structuren van het landschap betekenis te geven. Ruimte voor water, continuïteit van het systeem zijn leidend. Tevens is de ambitie afwenteling van wateroverlast op stroomafwaarts gelegen gebieden te voorkomen door het beeksysteem als eenheid te beschouwen en het vasthouden van water te bevorderen. Tot slot zijn beekdalen belangrijke verbindingen voor mens, plant en dier.

Voorbeeld: water vergroot de kwaliteit van de woonomgeving en verbindt het met het buitengebied, voorbeeld project Deurningbeek [foto: Roelof Klem]

Sturing

Norm

- Beekdalen en laagtes dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van het watersysteem, de waterkwaliteit en voldoende ruimte voor water en natuurlijke dynamiek.

- Het waterpeil dient niet dieper te zijn dan voor graslandgebruik noodzakelijk is.

Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in of in de directe nabijheid van beekdalen en natte laagtes, dan dragen deze bij aan extra ruimte voor de dynamiek van het stromende water en het vasthouden van water, aan versterking van de samenhang in het beeksysteem en aan vergroting van de zichtbaarheid, bereikbaarheid en beleefbaarheid van het water. Dit zijn uitgangspunten bij (her)inrichting.

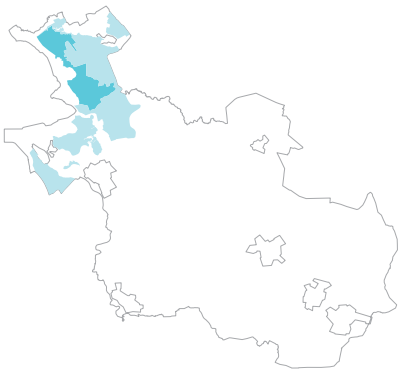
Inspiratie

- De onderdelen vanuit een perspectief op het geheel van het lineaire beeksysteem inrichten en beheren. De oeverlanden komen onder invloed van de waterdynamiek. (Broek)bos op de hogere randen.

1.5 Natuurlijke laag • Laagveengebieden

Eenheid

Overzicht laagveengebieden, verdeeld in ontgonnen gebieden [lichtblauw] en de restanten van het halfnatuurlijke laagveengebied [donkerder blauw]

Kenmerken

Grote gebieden, waar onder invloed van stagnerend water en grondwater uitgestrekte veenmoerassen zijn ontstaan. Hier bestonden diverse verlandingsstadia naast elkaar: open water – rietmoeras – opgaand moerasbos. Het semi-natuurlijk 'kraggenlandschap' van de Weerribben en de Wieden bestaat uit relictten van dit gebiedstype. Samengesteld landschap van rietland op een pakket veenlagen (kraggen) en vaarten, afgewisseld met bos. Ontstaan door turfwinning, rietteelt en extensieve veehouderij. Elders verder in cultuur gebracht als veenweidegebied of polder.

Bodem: laagveen, in de IJsseldelta afgedekt met zeeklei en/of zand

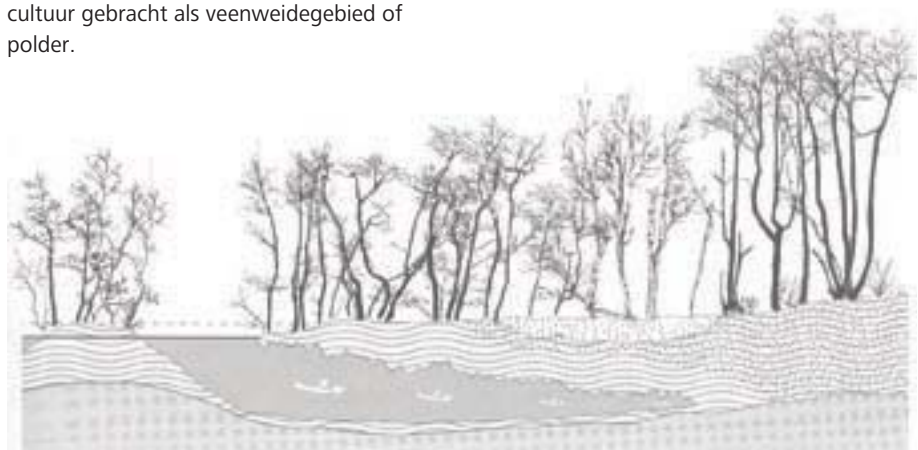
Hydrologie: kwel en stagnerend water

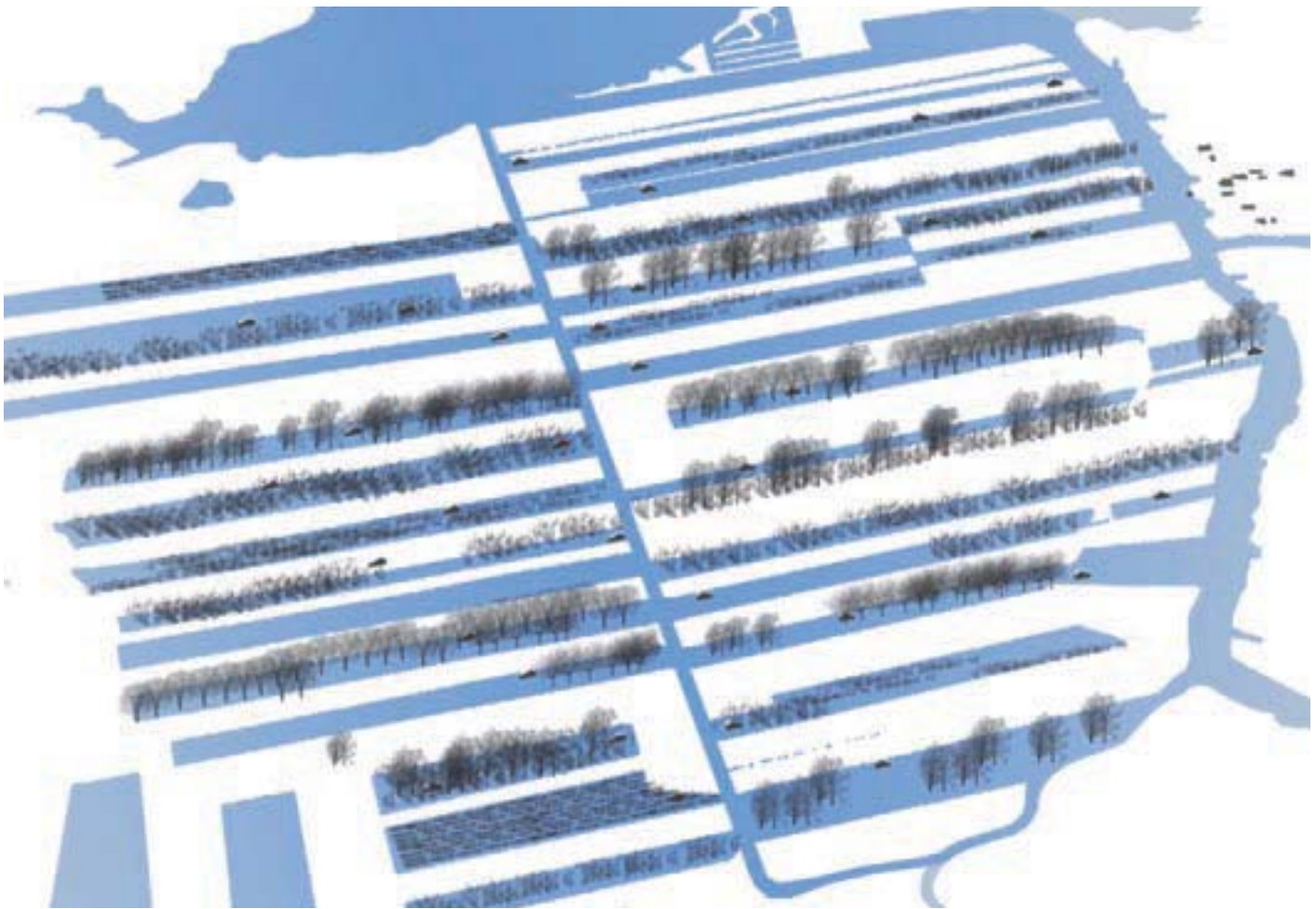
Natuurlijk bostype: elzenbroekbos, berkenbroekbos

Cultuurlandschap: zie §2.5 laagveen-ontginningslandschap

Beeld: moerasbos in de Weerribben

Beeld onder: principeddoorsnede kraggenmoeras

Ontwikkelingen

De laagveenmoerassen zijn deels ontwaterd, verveend en in cultuur gebracht als landbouwgrond. In de Weerribben wordt door uitgekiend beheer (fijnregelen van de waterstand, open houden van petgaten) een combinatie-milieu van rietteelt en laagveenmoeras in stand gehouden. Als men de natuur in het kraggenlandschap, z'n gang zou laten gaan, was het door verlanding snel gedaan met het open water.

Ambitie

Ambitie is de Wieden en Weerribben als grootste laagveenmoeras van Europa, aan elkaar verbinden via een brede overgangszone en ontwikkelen als een groot aaneengesloten (half) natuurlijk vaar- en recreatielandschap, met hoge biodiversiteit, met aanliggende kernen als poorten naar de natuur.

Ook in de overige veenweidelandschappen is een hoog waterpeil van belang om inklinking tegen te gaan. Het open karakter is zowel ruimtelijk waardevol, als voor weidevogels en ganzen.

Voorbeeld: Natuurlijke kwaliteiten geven richting aan de ontwikkeling van een gebied: in de Wieden-Weerribben wordt de kwaliteit van het gebied versterkt door het slim combineren van nieuwe natuur, recreatiewoningen, uitbreiding van het vaarlandschap én nieuwe dragers voor natuurbeheer.
uit: Man-made nature, Nationaal Park Wieden-Weerribben, Rietveld landscape 2008

Sturing

Norm

- De laagveenreservaten dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de waterkwaliteit en de natuurkwaliteit.
- De overige delen van de laagveen-gebieden dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op behoud van het veenpakket en het waterpeil dient hier niet dieper te zijn dan voor graslandgebruik noodzakelijk is.

Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in de laagveengebieden, dan dragen deze bij aan verhoging van het waterpeil om bodemdaling en verdwijnen van het veenpakket tegen te gaan en, waar mogelijk, aan toename van natuurkwaliteit en het areaal levend laagveen.

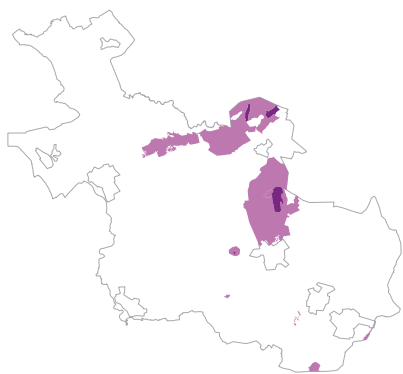
Inspiratie

- In laagveenreservaten gebruik, inrichting en beheer onderling fijnregelen en afstemmen op verdere ontwikkeling van de natuurlijke kwaliteiten van (delen van) dit unieke landschap.
- Elders: mogelijkheden voor natuurontwikkeling benutten.

1.6 Natuurlijke laag • Hoogveengebieden

Eenheid

Overzicht hoogveengebieden, de in cultuur gebrachte gebieden staan licht paars op de kaart, donker paars zijn de half-natuurlijke hoogveen-gebieden die nog reesteren

Kenmerken

Op waterhuishoudkundig geïsoleerde plekken (waar het regenwater wordt vastgehouden) ontwikkelde zich in het dekzandlandschap op kleine en grote schaal hoogveen; onder invloed van regenwater ontstonden veenmoerassen. Deze groeiden als een dikke spons van veenmossen steeds verder omhoog, los van het grondwater.

De extreme zure en voedselarme omstandigheden leidden tot natte, slecht toegankelijke moerasgebieden, waar vrijwel geen boom kon groeien.

Bodem: hoogveen

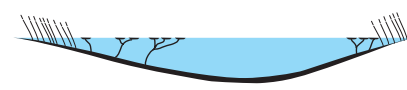
Hydrologie: regenwaterlens

Natuurlijke vegetatie: veenmos

Cultuurlandschap: zie §2.6 hoogveen-ontginningslandschap en §2.7 veenkoloniaal landschap

Foto: half-natuurlijk hoogveen restant Engbertsdijksvenen

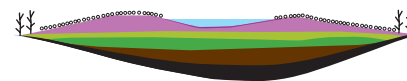
Beeldenreeks: ontwikkelproces van open water, via laagveenontwikkeling tot een hoogveenmoeras

stadium 1: open water

stadium 2, 3,4: laagveenvorming

stadium 5: hoogveengroei op laagveen

Ontwikkelingen

De grootste delen van het hoogveen zijn afgegraven en als turfblokken verstookt. In een paar kleine hoogveenreservaten wordt de waterstand met kunst en vliegwerk hoog gehouden. Zo kan het hoogveen zich op een aantal geïsoleerde plekken regenereren.

Ambitie

De ambitie is de hoogveenreservaten in stand te houden en op een aantal plekken het hoogveen opnieuw tot groei te brengen. Het open natte karakter is hierbij een belangrijke kwaliteit. De inzet is deze gebieden, die nu ruimtelijk nogal op zich zelf staan, deel te maken van de afgegraven equivalent, zodat er een samenhangend en leesbaar landschap in de hoogveengebieden ontstaat en een overgang naar heide en schaalgraslanden eromheen.

Voorbeeld: het concept 'land van de honderden veentjes' brengt hoogveengroei vanuit vele kleine vennetjes opnieuw tot ontwikkeling én maakt dit beleefbaar. [uit: eerste idee uit verkennende studie hoogveenregeneratie, VPxDG i.o.v. Landschap Overijssel, 2008]

Sturing

Norm

- De hoogveenreservaten dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van levend hoogveen, de waterkwaliteit, waterkwaliteit en de natuurkwaliteit.
- De overige delen van de hoogveengebieden dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op behoud van het nog resterende veenpakket; het waterpeil dient hier op afgestemd te zijn.

Richting

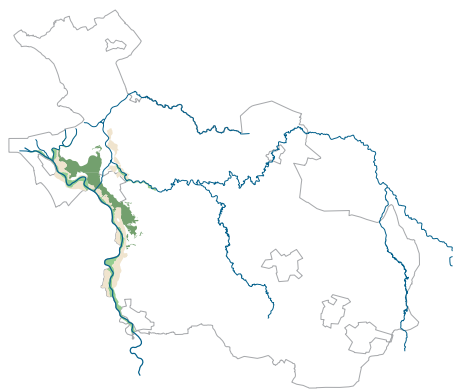
- Als ontwikkelingen plaats vinden in de nabijheid van hoogveenreservaten, dan dragen deze bij aan verbetering van de hydrologie om verdroging van het veenpakket tegen te gaan en, waar mogelijk, aan toename van natuurkwaliteit en het areaal levend hoogveen. Dit zijn uitgangspunten bij (her)inrichting.

Inspiratie

- Beheer gericht op het in stand houden van de variatie en de vitaliteit van het hoogveen
- Extensief recreatief medegebruik bevorderen.

Eenheid

Overzicht riviergebied met rivieren, winterbedden, oeverwallen, duinen en kommen

Beeld: IJssel

Kenmerken

De rivier is een lineaire, continue structuur die als ruimtelijke eenheid fungeert. De oeverwallen langs met name de IJssel zijn de hogere gronden langs de rivier; ze bestaan uit zand en leemhoudend materiaal, dat door de rivier ooit is afgezet. Van nature zijn deze gronden de drager van rijke en hele afwisselende loofbossen (hardhoutooibos) met een weelderige struikenlaag. Het zandige materiaal van de oeverwallen verwaaide in de omgeving van de oeverwal hier en daar tot 'rivierduinen' en langs de Vecht tot duinen.

De oeverwallen werden als eerste bewoond en bewerkt. Fungeerden als uitvalsbasis bij het in cultuur brengen van de omgeving. Vanwege de hoge natuurlijke dynamiek is het winterbed lang het domein van natuurlijke processen gebleven. Door de voedselrijkdom van de gronden en de regelmatige overstromingen, zijn deze gronden al eeuwenlang als wei- en hooiland in gebruik. Winning klei en zand. Langs de benedenloop van de rivier liggen de uiterwaarden, die direct onder invloed staan van de rivierdynamiek met wisselende waterstanden, stroomsnelheden en processen als erosie

en sedimentatie.

Het beeld van het natuurlijk uiterwaardenlandschap is gevarieerd: geulen, hanken en poelen, afgesneden meanders, (be-graasde) ruigte, struweel, opgaand (zachthoutooi)bos. Kenmerkende reliëfpatronen.

De kommen zijn de gebieden waar zich verder van de rivier af, door overstromingen fijner materiaal afzette. Dit resulteerde in zware kleipakketten. In de delen met stagnant water ontwikkelde zich via verlanding moerasbos.

De rivieren Dinkel, Regge en Vecht vormen insnijdingen in het landschap en kennen soms steile oevers, natuurlijke erosie in de buitenbocht en sedimentatie in de binnenbocht en vrije afstroming. Elders is sprake van meandering in meer of minder ruime bochten.

Bodem: vaaggronden en overslaggronden

Hydrologie: periodieke overstroming, inzijging,

Natuurlijk bostype: schietwilgenbos, zacht-en hardhoutooibossen, abelen-iepenbos, essen-iepenbos, elzenrijk essen-iepenbos, eiken-haagbeukenbos

Ontwikkelingen

In het winterbed van de rivieren speelt de opgave om met rivierverruimende maatregelen de afvoer van de rivieren vergroten. Hiervoor worden grote delen van de uiterwaarden afgegraven, vaak in combinatie met natuurontwikkeling. De kommen zijn vanwege de moeizame ontwatering lang in extensief agrarisch gebruik gebleven. Door de bedijking van de rivieren en de ontwatering zijn de natuurlijke condities van dit gebiedstype nu verdwenen. Langs met name de Vecht zijn bebost met productiebos, als landgoed of natuurgebied ontwikkeld of als recreatieterrein in gebruik genomen. De bovenlopen van de rivieren zijn plaatselijk vastgelegd om erosie tegen te gaan en meanders zijn afgesneden in combinatie met aanleg van stuwen om de doorstroming en bevaarbaarheid te bevorderen.

Voorbeeld: Het Wilde hart van Overijssel: de Regge en Vecht met hun aangrenzende hoger gelegen gronden als een aaneengesloten robuust natuurlijk landschap [uit: Landschap Overijssel op de kaart, 2008]

Ambitie

De ambitie is de oeverwallen weer als ruimtelijk herkenbare structuren langs de rivieren te ontwikkelen. Het is voornamelijk een cultuurlandschap, de natuurlijke kwaliteiten kunnen hier met name in de keuze van de beplanting sterker ontwikkeld worden. Op een aantal plekken kan de natuurlijke overgang van de hoge oeverwal naar de dynamische uiterwaarden hersteld worden. In het winterbed kunnen alle - nu vaak losse en op zich zelf staande - water- en natuurprojecten samenhangende, ruimtelijke continue structuren worden. De beleefbaarheid en zichtbaarheid van het water, de natuurlijke dynamiek in relatie tot de cultuurhistorie zijn daarbij een belangrijk uitgangspunt. Voor de kommen is het de ambitie om het karakter van laag, nat gebied met zware klei te behouden en verder te ontwikkelen en de kansen voor natuurontwikkeling (kleimoeras) te benutten. Ambitie voor het Vecht-Regge-Dinkelsysteem is herstel van de natuurlijke dynamiek van deze typische laaglandrivieren.

Sturing

Norm

- De rivieren, uiterwaarden, rivierdalen en directe omgeving van insnijdende rivieren dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van een robuust watersysteem, de waterkwaliteit, ruimte voor water en de natuurkwaliteit. In de rivierdalen dient het waterpeil niet dieper te zijn dan voor graslandgebruik noodzakelijk is.
- De duinen langs met name de Vecht dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van het kenmerkende reliëf en waar relevant de natuurkwaliteit.

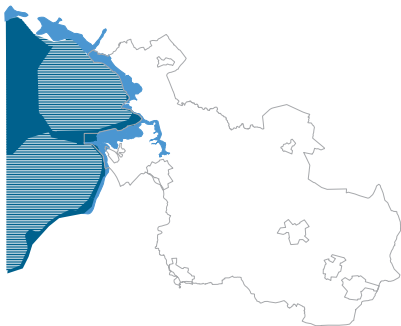
Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden op de oeverwallen, dan dragen deze bij aan herstel van de natuurlijke variatie: bos op de hogere delen, open ruigte langs de voet van de oeverwal.
- Als ontwikkelingen plaats vinden in het winterbed, dan dragen deze bij aan vergroting van de ruimte voor de rivier, de rivierdynamiek, hermeandering en/of vast houden van water en aan het versterken van een open en afwisselend dynamisch landschap van geulen of meanders, open vlaktes en zachthoutoebos.

1.8 **Natuurlijke laag** • Zeekleigebied met de randmeren

Eenheid

Overzicht zeekleigebieden

Kenmerken

Het overgangsgebied van de zoetwaterdelta van de rivieren en de Zuiderzeekust. Patroon van waaiers van rivierafzettingen en geulen met veenvorming er tussen. Door invloed van de voormalige Zuiderzee verdere opslibbing in de vorm van kleiafzettingen.

Vóór de bedijking: dynamisch open gebied met een stevige klei-ondergrond. Onder invloed van zee, wind en erosie ontstond hier een patroon van geulen, wallen en platen.

Langs de randen: voormalige Zuiderzee nu zoete Randmeren en Noordoost Polder.

Landschapsbeeld: geulen, hogere oevers en overstromingsvlaktes. In gebieden, waar de omstandigheden

minder dynamisch waren, ontwikkelde zich kleimoeras met diverse verlandingsstadia.

Voormalige Zuiderzee-rand: nu grote zoetwaterpartijen als restant van het voormalige open water (open water, rietlanden, oevervegetatie) of overgang naar het 'nieuwe land'. Vaak: hoge rand van afgezet, opgestoven zand.

Bodem: zeeklei en rivierklei

Hydrologie: vroeger overstroming, nu plaatselijk kwel

Natuurlijk bostype: essen-iepenbos

Beeld: moerassen langs de voormalige Zuiderzeekust

Beeld onder: delta in vogelvlucht [bron: Google Earth]

Ontwikkelingen

Aanvankelijk ten nutte gemaakt voor agrarisch gebruik vanuit bewoonde terpen, later werd het regelmatig overstromende land bedijkt. Aanleg van de Noordoost Polder heeft ertoe geleid dat een deel van de zeekleigebieden niet meer nabij open water ligt.

Ambitie

De ambitie is de stoerheid en het open karakter van deze landschappen te bewaren en versterken. Langs de waterrijke randen, wielen en kwelplekken zijn kansen voor natuurontwikkeling, als reminiscentie aan de herkomst van dit landschapstype benutten.

Voorbeeld: Nieuw dynamisch delta-milieu voor water, natuur, recreatie, wonen en werken in de IJsseldelta, Bypass Kampen [bron: H+N+S landschapsarchitecten]

Sturing

Norm

- Het patroon van geulen en krekken, hogere oevers en kreekruigen en (voormalige) overstromingsvlaktes dient een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van dit karakteristieke patroon met bijbehorend reliëf.

Richting

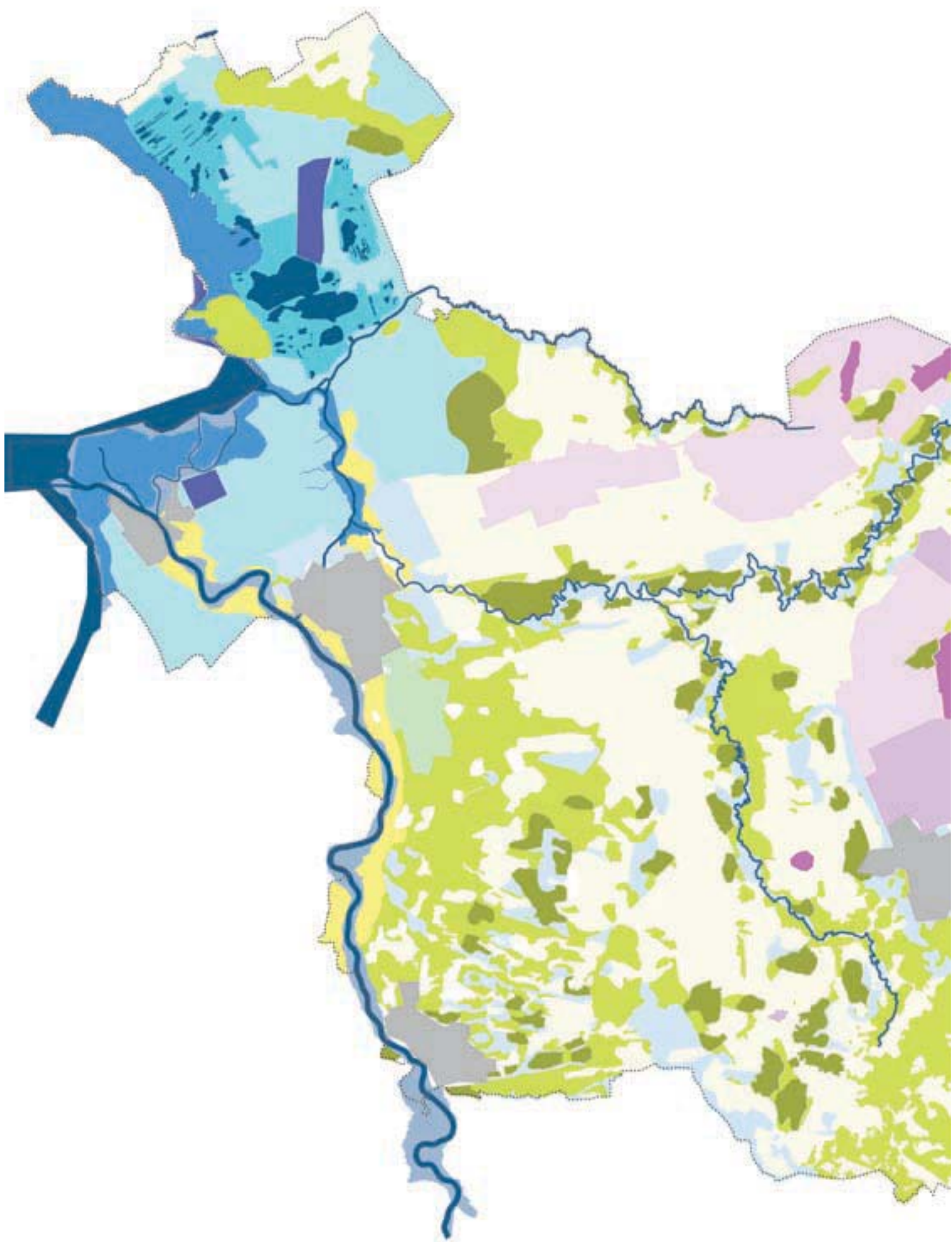
- Als ontwikkelingen plaats vinden in de nabijheid van geulen en krekken, hogere oevers en kreekruigen en (voormalige) overstromingsvlaktes, dan dragen deze bij aan accentuering van het patroon en de hoogteverschillen en de beleefbaarheid daarvan.

Inspiratie

- Waar mogelijk ontwikkeling tot kleimoeras met diverse verlandingsstadia: open water, rietmoeras en /of moerasbos.
- Waar mogelijk langs de randmeren natuurlijke oevers realiseren en de randkwaliteit en randlengte benutten.
- Waar mogelijk een erfahrbaar en betreedbaar natuurlandschap realiseren.

II Laag van het agrarisch cultuurlandschap

II Laag van het agrarisch cultuurlandschap

• dekzandgebieden

- 2.1 Essenlandschap
- 2.2 Oude Hoevenlandschap
- 2.3 Maten en Flierenlandschap
- 2.4 Jong heide- en
broekontginningslandschap

• veengebieden

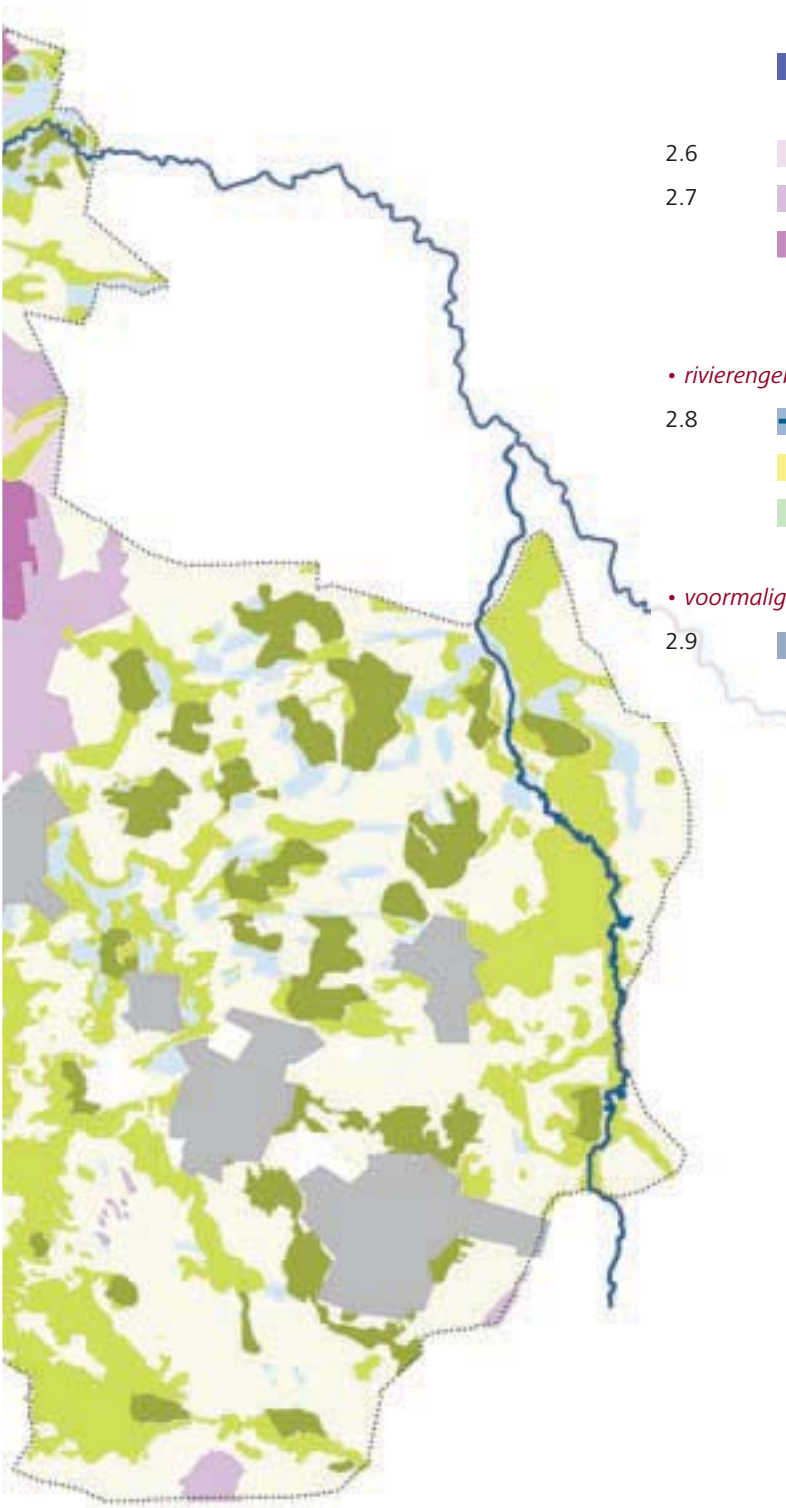
- 2.5 Laagveenontginningen
- Kraggenlandschap
- > zie 1.5 Laagveengebieden
- Droogmakerij
- > zie 2.9 Zeekleilandschap
- 2.6 Hoogveenontginningen
- 2.7 Veenkoloniaal landschap
- Hoogveen restanten
- > zie 1.6 Hoogveengebieden

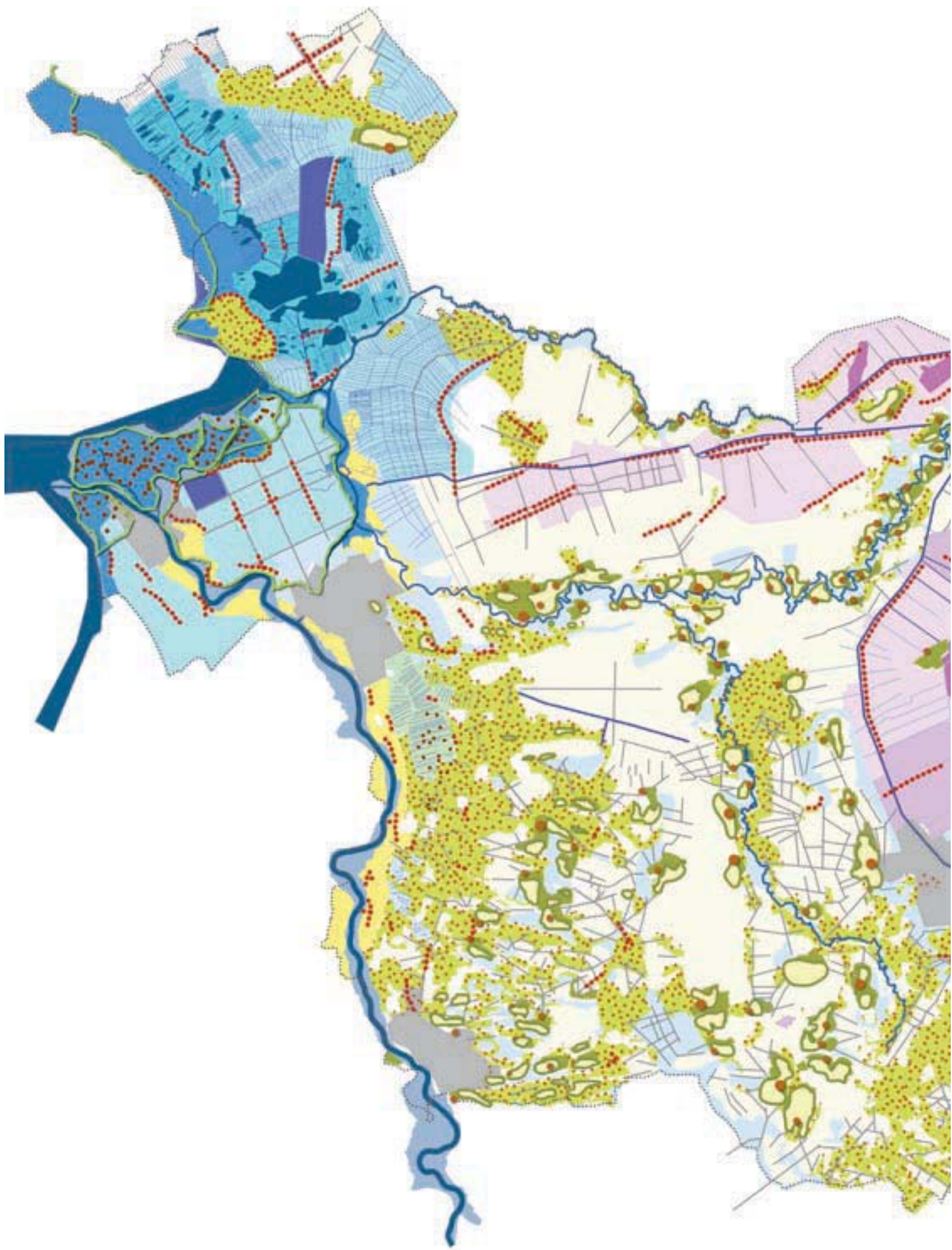
• rivierengebieden

- 2.8 Rivierenlandschap - rivier en uiterwaarden
- Oeverwallen
- Komgebieden

• voormalig zuiderzeegebied

- 2.9 Zeekleilandschap

II Laag van het agrarisch cultuurlandschap

Op deze aanvullende overzichtskaart zijn de verschillende agrarische cultuurlandschappen, in samenhang met haar kenmerkende structuurdragers en nederzettingsvormen weergegeven. De ambitie is de samenhang te versterken.

13 Landschapstypes ...	met haar structuurdragers ...	en nederzettingsvormen
 Essen	 Essen	 Esdorpen
 Oude hoeven	 Verpreide eenmansessen	 Erven aan eenmansessen
 Maten & flieren	 Waterloop	x
 Jong heide en broek	 Rechte ontginningslijnen	Wegerven
 Laagveen	 Wegen, de linten	 Wegdorpen
 Kraggen landschap	 Veenriviertjes	 Kanaaldorpen
 Droogmakerij	 Wegen	Wegerven [kassen]
 Hoogveenontginningen	 Wegen	 Wegdorpen
 Veen koloniaal	 Kanalen en wijken	 Kanaaldorpen
 Oeverwallen	 Reliëf, ruggen en duinen	 Wegdorpen
 Kommen	 Reliëf, duintjes	 erven op paraboolduinen
 Uiterwaarden	 Rivier	x
 Zeekleilandschap	 Terpen en dijken	 Erven op terpen en dijken

Linksboven: Overijssel kent een palet van agrarische cultuurlandschappen. Van oude organisch gegroeide essenlandschappen tot... (Vb. Erf in essenlandschap in Tubbergen)

Rechtsboven: Jonge ontginningen met een planmatige opzet en lange rechte lijnen (Vb. Heideontginningslandschap in Zuid-Twente)

Linksonder: Autonome ontwikkelingen die in alle agrarische landschappen spelen, zijn de doorgaande schaalvergroting en modernisering van agrarische bedrijven... (Vb. Bouw van een nieuwe grote stal op erf in Lattrop)

Rechtsonder: En, de opkomst van nieuwe functies en grondgebruikers (Vb. Ontwikkeling burgerlandschap met veel paardenweides in Enter)

II Laag van het agrarisch cultuurlandschap

Kenmerken

Ruim tweederde van het oppervlak van Overijssel bestaat uit agrarisch cultuurlandschappen. Deze productie of nutslandschappen zijn ontstaan in nauwe wisselwerking tussen mens en de natuurlijke laag. De grote variatie aan natuurlijke omstandigheden in Overijssel heeft geleid tot een even zo gevarieerd palet aan agrarische cultuurlandschappen. Van deze landschappen maken zowel de agrarische productiegronden, de landschappelijke beplantingen, routes, waterlopen, reliëfs etc, als de erven, buurtschappen en dorpen deel uit. Vanuit de nederzettingen werden de omliggende gronden ooit ontgonnen, daardoor is er een sterke ruimtelijke en functionele relatie met het omringende landschap ontstaan. Omdat elk gebied anders is en op een andere manier in cultuur werd gebracht, zijn in elk gebied het landschap, de nederzettingen en daarmee de ordende en dragende structuren ook steeds anders.

Agrarische cultuurlandschappen zijn gebruikslandschappen; aan de ontwikkeling van de cultuurlandschappen hebben nooit ideeën over schoonheid een rol gespeeld. Wel zijn we ze in de loop van de tijd steeds meer gaan waarderen om hun ruimtelijke kwaliteiten. Vooral herkenbaarheid, contrast en afwisseling worden gewaardeerd. Daarbij speelt ook de cultuurhistorie als 'het verhaal van het landschap' een steeds belangrijkere rol. Er zijn grote verschillen in de leeftijd van de verschillende landschappen. De eerste hoge plekken van de dekzand werden vanaf 400 na Christus op een nu nog herkenbare wijze in cultuur gebracht, steeds werden andere gebieden en mogelijkheden gezocht, tot in de jaren 60 van de afgelopen eeuw zijn natuurlijke gebieden gecultiveerd. Dit verschil in 'tijdsdiepte' geeft mede richting aan de ontwikkeling van de deze gebieden.

Ontwikkelingen

Vanaf 1900, maar met name vanaf de periode na de tweede WO, zijn de verschillen tussen de cultuurlandschappen steeds minder groot geworden. De uitvinding van het kunstmest en het prikkeldraad, de beheersing van de waterhuishouding, en de schaalvergroting en modernisering van de landbouw hebben de vaak eeuwenoude cultuurlandschappen in een relatief korte periode drastisch veranderd. De landbouw die ooit de drager en motor van de vorming cultuurlandschappen was, heeft zich zo ontwikkeld, dat ze niet meer vanzelfsprekend past in haar oude jas. Door gebruik van zwaarder landbouwmateriaal is sprake van verdichting van de ondergrond en door het toepassen van meststoffen is er sprake van een vermestingsprobleem.

Uniforme agrarische bebouwing, schaalvergroting van percelen en verschraling van het landschap door verdwijnen van landschapselementen en padenstructuur, maar ook uniforme uitbreidingen aan agrarische en dorpskernen hebben er toe geleid dat de verschillen steeds minder herkenbaar zijn geworden. Paden, beplanting en karakteristieke hoogteverschillen verdwijnen. Landschapselementen verliezen hun functie voor de landbouw (perceelscheiding, geriefhout). Erven van stoppende boeren worden 'burger'erven voor wonen en/of werken.

Met het verdwijnen en slijten van het oude landschap zijn er in de tijd ook nieuwe kwaliteiten aan toegevoegd, bijvoorbeeld in de wederopbouwperiode en in landinrichtingsprojecten.

Het landschap heeft als het zogenaamd 'consumptie'landschap vanuit het perspectief van stedelingen, recreanten en nieuwe bewoners van het cultuurlandschap nieuwe betekenis gekregen. Veel mensen hechten aan kwaliteit, de rust, de ruimte, de mogelijkheden om te wandelen, te fietsen. De herkenbaarheid van de plek is van toenemend belang geworden. Daarnaast zijn de landschappelijke structuren belangrijke dragers geworden van de biodiversiteit in het agrarisch cultuurlandschap; deze kwaliteit vraagt om samenhang. Opgave is om – meeliftend op deze nieuwe waardering – in te zetten op een kwaliteitsimpuls voor het cultuurlandschap.

Ambitie

Palet van agrarische cultuurlandschappen versterken

De inzet is de ontwikkeling van een uitgesproken, herkenbaar en contrastrijk palet van agrarische cultuurlandschappen door het versterken van de landschappelijke diversiteit en de overgangen tussen de verschillende landschappen en het versterken van de eigenheid, herkenbaarheid en kwaliteit van de verschillende landschappen. Maat- en schaalverschillen, patronen van wegen, erven en beplanting en de historische ordening (ensembles) zijn belangrijke dragers van de verscheidenheid.

In de levende cultuurlandschappen wordt zo met de functies en programma's van deze tijd voortgebouwd op de kenmerken, kwaliteiten en ontwikkelingsgeschiedenis van de verschillende landschappen, zodat contrast en herkenbaarheid worden vergroot.

Nieuwe samenhang tussen dorp, erf en landschap

Essentie is het ontwikkelen van nieuwe vormen van samenhang (landschappelijk, routestructuren, gebruik) tussen de (voormalige) boerenerven, buurtschappen en dorpen en hun omliggende landschappen.

Elk dorp, landschap en gebied heeft zijn eigen kansen en mogelijkheden, de inzet is de eigen karakters te versterken. Daarbij is het de ambitie voort te bouwen op het landschaps- en nederzettingspatroon van de diverse typen agrarisch cultuurlandschap en de ruimtelijke karakteristiek: esdorp, hoevenzwerm, wegdorp, kanaaldorp, ontginningslint, etc.

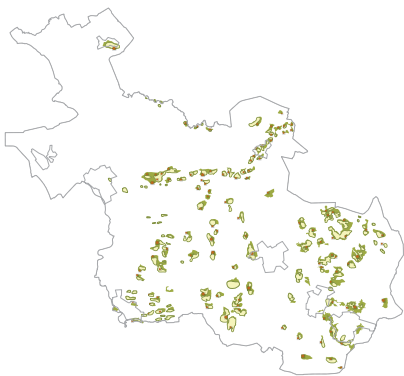
Behoud én ontwikkeling

Voorop staat het behoud van de bestaande kwaliteiten en het zichtbaar houden van de tijdslagen, omdat de identiteit van de cultuurlandschappen sterk verbonden is met het ontstaan en de geschiedenis van de streek. Het is de inzet is alle ontwikkelingen (agrarische bebouwing, wonen, werken, voorzieningen) bij te laten dragen aan de in stand houding van bestaande en ontwikkeling van nieuwe kwaliteiten en samenhang. Met de ambitie dat iedereen die ontwikkelt moet investeren in zijn omgeving, wordt de binding met de plek vergroot. Behoud en ontwikkeling van duurzame landbouw voor een gezond bodem- en watermilieu in een vitaal en aantrekkelijk agrarisch cultuurlandschap.

2.1 Laag van het agrarisch cultuurlandschap • Essenlandschap

Eenheid

Overzicht essenlandschap

Kenmerken

Het essenlandschap bestaat uit een samenhangend systeem van essen, flanken, lager gelegen maten en fliergronden (zie §2.3), - voormalige – heidevelden (zie §2.4) en kenmerkende bebouwing rond de es (esdorpen en verspreide erven, zie §3.6).

Het landschap is geordend vanuit de erven en de essen, de eeuwenoude akkercomplexen die op de hogere dekzandkoppen en flanken van stuwwallen werden aangelegd. Eeuwenlange bemesting - met heideplaggen en stalmest - heeft geleid tot een karakteristiek reliëf met soms hoge stijlanden. Onder en in de es heeft zich op deze wijze een waardevol archeologisch archief opgebouwd. De dorpen en erven lagen op de flanken van de es, op overgang naar het lager gelegen maten- en flierenlanden. Zo lagen ze droog en werden tegelijkertijd de werklijnen zo kort mogelijk gehouden. De zandpaden volgen steeds de lange 'luie' lijnen van het landschap. Zo ontstond vanuit de dorpen een organische spinragstructuur naar de omliggende gronden en de dorpen in de omgeving.

Het landschapsbeeld is afwisselend en contrasterend, volgend aan de organische patronen van het natuurlijke landschap. Typisch zijn de losse hoeven rond de es en de esdorpen met hun karakteristieke boerderijen en herkenbaar dorpsilhouet met vaak de kerktoeren als markant element.

Ondergrond: stuwwallen en dekzandgronden

Ontstaan: vanaf ± 400 na Chr

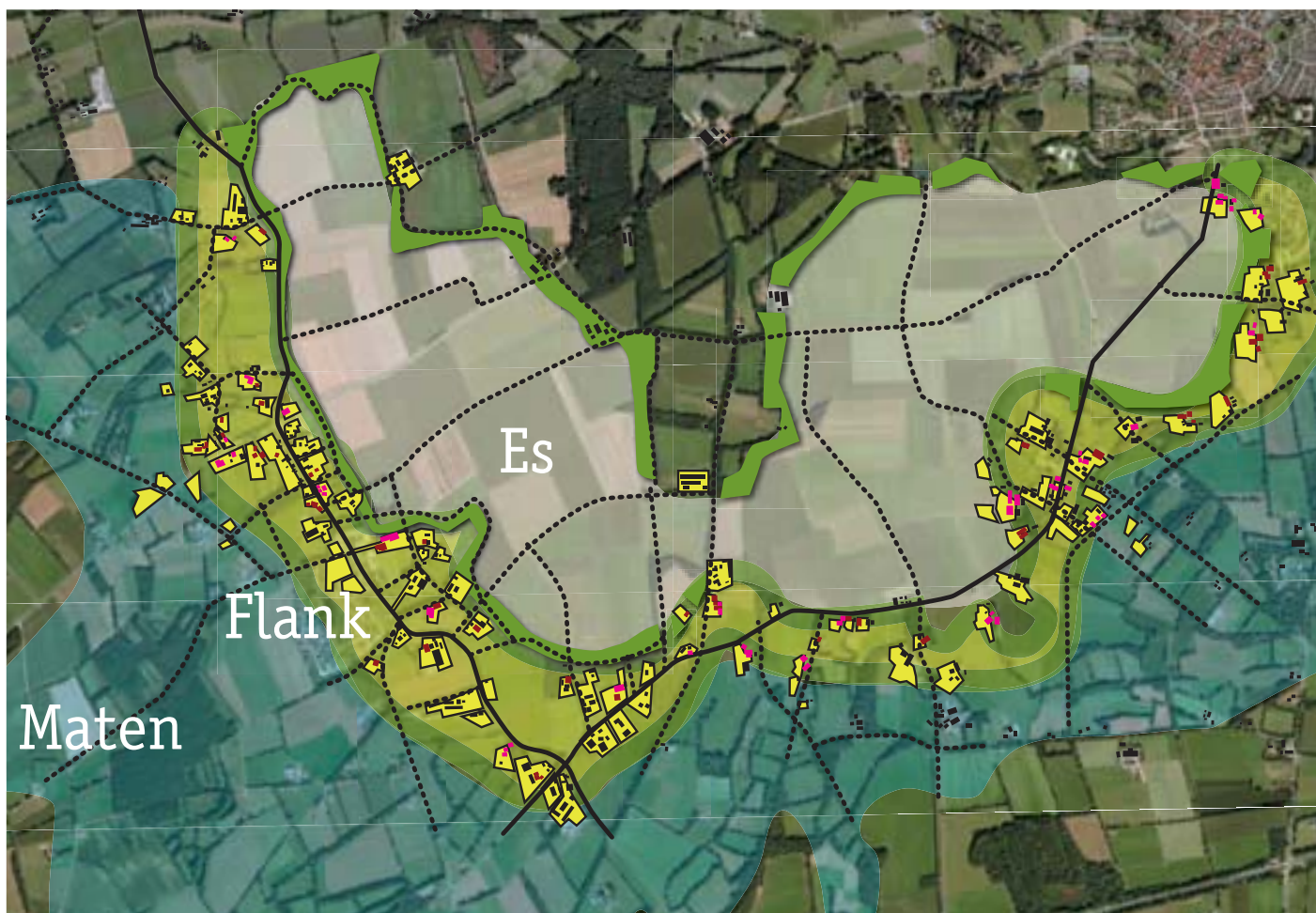
Structuur: organisch, spinragstructuur

Nederzetting: Esdorpen: kern-, flank- en kransesdorpen

Schaal erven: grote erven, met grote volumes en zware beplantingen

Beplantingen: eiken, houtwallen

Beeld: esdorp [Vasse]

Ontwikkelingen

Herkenbaarheid van de essen, flanken, maten en flieren en heidegebieden is sterk afgenomen. Samenhang essenlandschap – bijvoorbeeld de relatie bebouwing/ erf/omliggend land – verdwijnt. Open karakter van de essen wordt bedreigd door toename bebouwing, en grondgebruik bij voorbeeld boomteelt. Schaalvergroting, mechanisatie en kunstmest in de landbouw hebben geleid tot het in onbruik raken van de kenmerken van de mineralenstromen in dit landbouwsysteem, vermindering van de contrasten en verlies aan oorspronkelijke functionaliteiten.

Burgererven hebben het karakter van het landelijk gebied verandert richting een mix van wonen en werken. Nieuwbouw ontnemt soms het zicht op de es of, vanaf de es op het dorp.

Ambitie

De ambitie is het behouden van de es als ruimtelijke eenheid en het versterken van de contrasten tussen de verschillende landschapsonderdelen: grote open maat van de essen, het mozaïek van de flank van de es, de open beekdalen en vroegere heidevelden. De samenhang hier tussen krijgt opnieuw vorm en inhoud door accentuering van de verschillende onderdelen en overgangen.

De flank van de es biedt eventueel ruimte voor ontwikkelingen, mits de karakteristieke structuur van erven, beplantingen, routes en open ruimtes wordt versterkt.

Voorbeeld: De schets voor de flank van Reutum laat zien dat de flank, de contrasten in het landschap en de herkenbaarheid versterkt kan worden.

Sturing

Norm

- De essen dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de karakteristieke openheid, de huidige bodemkwaliteit en het huidige reliëf.
- Op de flanken dienen de kleinschalige landschapselementen, zoals houtwallen, bosjes, zandpaden, karakteristieke erven en beeldbepalende open ruimte daartussen, een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van dit kleinschalige patroon.

Richting

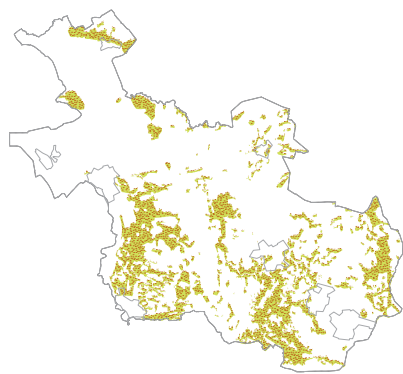
- Als ontwikkelingen plaats vinden in het essenlandschap, dan dienen deze in de flanken een plaats te krijgen, met respect voor en bijdragend aan de aanwezige bebouwingsstructuren (lint, erf) en versterking van het landschappelijk raamwerk.

Inspiratie

- op grote essen is ruimte voor groot-schalige grondgebonden landbouw. Accentueren en zichtbaar houden van de rand van de es als groene 'mantel'.

Eenheid

Overzicht oude hoevenlandschap

Kenmerken

Landschap met verspreide erven. Het werd ontwikkeld nadat de complexen met de grote essen 'bezet' waren en een volgende generatie boeren nieuwe ontwikkelingsruimte zocht. Die vonden ze bij kleine dekzandkopjes die individueel werden ontgonnen. Dit leidde tot een landschap dat de zelfde opbouw kent als het essenlandschap, alleen in een meer kleinschalige, meer individuele en jongere variant. Deze kleinere maat en schaal is tevens de reflectie van de natuurlijke ondergrond.

Essenlandschap in het klein met samenhangend systeem van es/kamp, erf op de flank, natte laagtes en – voormalige – heidevelden. Ordening vanuit de erven, die de 'organische' vormen van landschap volgt. Spinragstructuur vanuit de erven naar de omliggende gronden en tussen de erven.

Contrastrijke landschappen met veel variatie op de korte afstand: open es, kleinschalige flank met erf (zie § 3.6), kleinschalige natte laagtes met veel houtwallen (zie § 2.3), open heidevelden en -ontginningen (zie § 2.4). Daartussen: kleinere (boven)lopen van beken (zie § 2.3).

Ondergrond: kleinschalige dekzandgronden

Ontstaan: vanaf ± 1200

Structuur: organisch, routes van erf tot erf

Nederzetting: Verspreide individuele erven, geen dorpen

Schaal erven: middelgrote erven, met verschillende volumes en zware beplantingen

Beplantingen: eiken, houtwallen

Beeld: oude hoevenlandschap

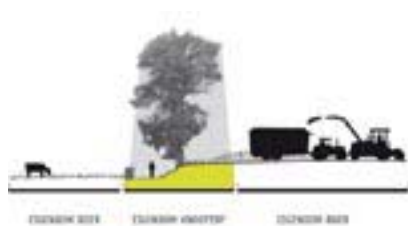
Ontwikkelingen

- Samenhang erven/ essen/ flanken/ heide(ontginningen) / laagtes verdwijnt.
- Open karakter van de essen wordt bedreigd door toename bebouwing, en grondgebruik bij voorbeeld boomteelt.
- Vanwege de kleinschaligheid van het hoevenlandschap is dit landschapstype gevoeliger voor verandering dan bij voorbeeld het essenlandschap.
- Schaalvergroting in de landbouw en toename van burgererven veranderen het karakter van dit kleinschalige werklandschap.

Ambitie

De ambitie is het kleinschalige, afwisselende oude hoevenlandschap vanuit de verspreid liggende erven een ontwikkelingsimpuls te geven. Deze erven bieden veel ruimte voor landbouw, wonen, werken, recreatie, mits er wordt voortgebouwd aan kenmerkende structuren van het landschap: de open esjes, de routes over de erven, de erf- en landschaps-beplantingen. Binnen deze structuren zijn er vol op mogelijkheden om een functioneel grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap te ontwikkelen.

Voorbeeld: Knooperven, nieuwe verbinding tussen landschap, wonen, landbouw, cultuurhistorie en recreatie [bron: InnovatieNetwerk, Provincie Overijssel, gemeente Tubbergen, Van Paridon x de Groot landschapsarchitecten, concept pilots feb 07]

Schema: functioneel grootschalige landbouw in een ruimtelijk kleinschalig landschap

Sturing

Norm

- De essen en esjes dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de karakteristieke openheid, de huidige bodemkwaliteit en het huidige reliëf.
- De dragende structuren van het oude hoevenlandschap, waaronder de groenstructuur en routes, dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de schaalverschillen tussen erf met erfbeplanting, open es(je), beekdal en voormalige heidevelden en de toegankelijkheid.

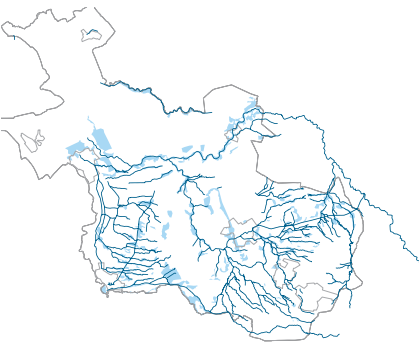
Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in het oude hoevenlandschap, dan dragen deze bij aan accentuering van de samenhang van en de karakteristieke verschillen tussen de erven met erfbeplanting, open es(je), beekdal en voormalige heidevelden, waaronder de mate van openheid en kleinschaligheid. En bij te dragen aan instandhouding en vergroting van de toegankelijkheid over de erf tot erf routes.

2.3 Laag van het agrarisch cultuurlandschap • Maten- en Flierenlandschap

Eenheid

Overzicht maten- en flierenlandschap

Kenmerken

Laaggelegen kleinschalig landschap dat zich langs de beken, in de natuurlijke laagten heeft ontwikkeld. Langs de ontwateringssloten haaks op de beek werd vaak hakhout aangeplant.

Dit diende tevens als perceelsafschieding – daar, waar de ontwateringssloot niet altijd watervoerend – was in geval van beweiding. Rond de beek ontstond een lineair landschap, met daaromheen in de natte laagtes een matenlandschap. Kleinschalig landschap langs beken en in laagten met veel variatie in ruimtelijke opbouw: de open ruimte van de watergang, de coulissen van hakhoutstruweel, de open kamers van de hooien weilanden, met hier en daar een broekbos op de nattere plekken. Vloevelden maakten onderdeel uit van het bemestingssysteem.

Het Maten en Flierenlandschap is veelal de contramal van het essenlandschap en het oude hoevenlandschap en was daar functioneel aan verbonden.

Ondergrond: dekzandlaagtes

Ontstaan: vanaf ± 400

Structuur: onregelmatige blokverkaveling, soms in strokenverkaveling

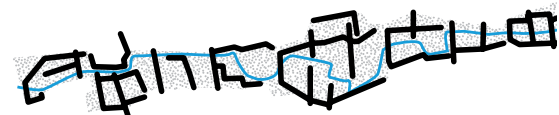
Nederzetting: vrijwel geen, het landschap is verbonden met het essen of oude hoevenlandschap

Schaal erven: nvt

Beplantingen: bomensingels op de perceelscheidingen

Beeld: matenlandschap bij Reutum

Schema onder: maten- en flierenlandschap met kamertjes van houtwallen langs de beek

Ontwikkelingen

- De structurerende werking van de beekdalen en oeverlanden als landschap met coulissen staat onder druk door schaalvergroting in de landbouw, maar ook door natuurontwikkeling
- Natte karakter verdwijnt door drooglegging in verband met landbouwkundig gebruik
- Bijzondere natuurlijke kwaliteiten die de landbouw vroeger met zich mee bracht (bloemrijke graslanden) komen daardoor onder druk te staan
- Door de waterpeilverlaging wordt dit type landschap ook geschikt voor allerlei niet karakteristieke vormen van grondgebruik

Ambitie

De ambitie is dit landschapstype weer herkenbaar te maken, en de samenhang met de esdorpen en erven weer betekenis te geven. De nog gave delen verdienen een intensief op cultuurhistorische waarden gerichte inrichting en beheer. Voor de andere delen is het aanzetten van de randen, het beleefbaar maken van het waterrijke karakter, de continuïteit van het landschap het uitgangspunt. Nieuwe dragers als biomassateelt, (es)dorpsontwikkeling in de nabijheid, water(voorraad)berging, particulier natuurbeheer zijn voor dit landschap aan de orde.

Voorbeeld: Rehabilitatie van een uitgekend, eeuwenoud bevoeiingssysteem van het matenlandschap op landgoed Het Lankheet, door het langzaam stromende water worden de velden van voedingsstoffen voorzien en wordt tegelijkertijd het water langer vastgehouden.

Sturing

Norm

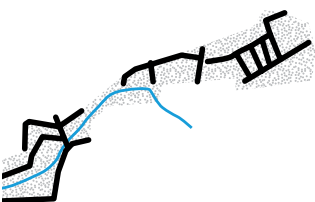
- In het Maten en Flierenlandschap dient het waterpeil niet dieper te zijn dan voor graslandgebruik noodzakelijk is.
- de Maten, Flieren en beken dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van het onbebouwde karakter, de continuïteit van de beekloop, voldoende ruimte voor water en het lineaire landschap met open 'kamers' en coulissen.

Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in of nabij het Maten en Flierenlandschap, dan dragen deze bij aan versterking van het historische lineaire landschap met open 'kamers' en coulissen, aan accentuering van de overgang naar hogere gronden, de toegankelijkheid en aan beleefbaarheid en het vasthouden van water.
- Inrichting van nog gave delen richt zich op het behouden van de cultuurhistorische waarden.

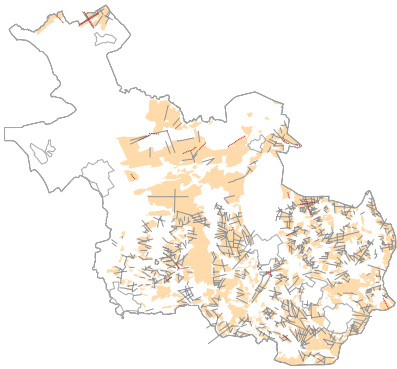
Inspiratie

- Openheid behouden door gebruik als hooi- en weiland, in combinatie met natuur-, landschaps- en cultuurhistorisch beheer.

Eenheid

Overzicht jonge heide- en broekontginnings-
landschap

Beeld: jong heide ontginningslandschap

Kenmerken

De grote oppervlakte aan – voormalige – natte en droge heidegronden was oorspronkelijk functioneel verbonden met het essen- en oude hoevenlandschap; hier werd geweid en werden de plaggen gestoken voor in de stal; in de stal bemeste plaggen dienden als structuurverbeteraar en bemesting voor de akkergronden op de essen. Na de uitvinding van het kunstmest ging deze functie verloren en werden ook deze gronden grotendeels in cultuur gebracht. Dit gebeurde aanvankelijk kleinschalig en min of meer individueel door keuterboertjes, later werd de ontginning planmatig en grootschalig aangepakt. Deze ontginningen gingen door tot in de jaren 60 van de 20e eeuw. De grote natte broekgebieden ondergingen een vergelijkbare ontwikkeling, waardoor de natte en de droge jonge ontginningen nu gelijkenis vertonen. Daarnaast zijn vanaf 1750 vanuit de landgoederen en buitens ook veel van de voormalige heidegronden voor de jacht en houtproductie bebost. Dit heeft geresulteerd in grote en kleine-

re landbouwontginningslandschappen en in landschappen van grote boscomplexen en (nooit ontgonnen) heidevelen, zoals op de Sallandse Heuvelrug. Ten opzichte van omliggend essen- en hoevenlandschap zijn de landbouwontginningen relatief grote open ruimtes, deels omzoomd door boscomplex. Erven liggen als blokken aan de weg geschaald. Wegen zijn lanen met lange rechtstanden. Vaak zijn het 'inbreidings'landschappen met een rommelige driehoekstructuren als resultaat.

Ondergrond: dekzandvlaktes

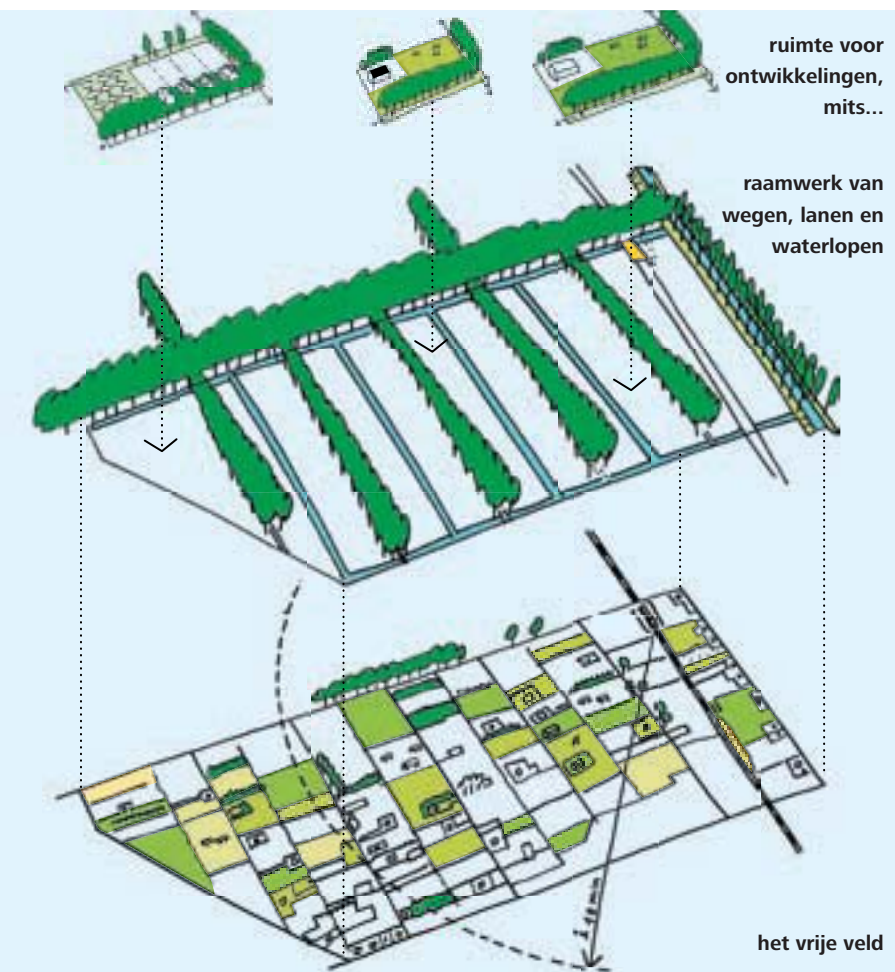
Ontstaan: vanaf ± 1820

Structuur: planmatig, rechtlijnig

Nederzetting: koloniedorpen van de maatschappij van weldadigheid, daarna alleen verspreide erven langs de ontginningswegen, enkel nieuw wegdorp

Schaal erven: van oorsprong vaak kleine erven met carré van erfbeplanting

Beplantingen: lanen, bosjes vaak met heiderelicten

Ontwikkelingen

- Schaalvergroting bebouwing op agrarische erven.
- Transformatie landbouwerven tot burgererven en de introductie van het 'hobby'-vrijtijds/woon landschap met bijbehorende vormen van grondgebruik en dierhouderij (paardenbakken). Van werklandschap langzaam verandert in vrijetijds- en consumptielandschap.
- Door de broze samenhang en de geringe eigenstandige kwaliteit van dit landschapstype valt het uiteen in afzonderlijke onderdelen en/of verschuift het accent in de beleving van de open ruimte naar de bedrijfskavel.

Ambitie

De ambitie is de ruimtelijke kwaliteit van deze gebieden een stevige impuls te geven en soms een transformatie wanneer daar aanleiding toe is. De dragende structuren worden gevormd door landschappelijk raamwerken van lanen, bosstroken en waterlopen, die de rechtlijnige ontginningsstructuren versterken. Binnen deze raamwerken is ruimte voor de verdere ontwikkeling van de bestaande erven en soms de vestiging van nieuwe erven, mits deze een stevige landschappelijke jas krijgen.

Voorbeeld: 'Het zwarte gat' is een van de zeer kleinschalige jonge heideontginningslandschappen. Op dit moment is 95% van de erven in handen van burgers, die hier in alle vrijheid hobbyboeren, tuinieren, werken of gewoon wat rommelen. Door het wegvallen van de hoofdfunctie landbouw en de ligging op loopafstand van zowel het dorp als het station, ontstaan hier kansen om in dit gebied meer ontwikkelingsruimte te bieden, mits er geïnvesteerd wordt in de landschappelijke kwaliteiten van het gebied. [VPxDG]

Sturing

Norm

- De ontginningslandschappen, die in agrarisch gebruik zijn, dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de dragende lineaire structuren van lanen, bosstroken en waterlopen en ontginningslinten met erven en van de kenmerkende grote ruimtematen.

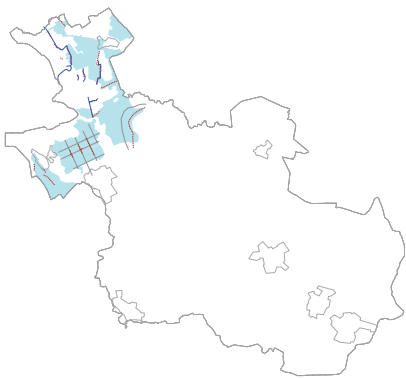
Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in de agrarische ontginningslandschappen, dan dragen deze bij aan behoud en versterking van de dragende lineaire structuren en de kenmerkende ruimtematen.

2.5 Laag van het agrarisch cultuurlandschap • Laagveenontginningen

Eenheid

Overzicht laagveenontginningslandschappen

Kenmerken

Open, laag en nat landschap ontstaan door occupatie vanuit de bewoonde hogere randen. Deels door vervening, deels door alleen ontwatering. Kenmerkende zonering van intensief gebruik langs de bewoonde randen en extensief gebruik naar het achterland. Boerderijen langs vaarten en wegen. Polder Mastenbroek en polder van Staphorst en Rouveen zijn de nationaal bekende iconen van het Overijsselse laagveenontginningslandschap. Diverse verschijningsvormen. Enerzijds het kleinschalige slagenlandschap van Staphorst en Rouveen, met zijn langgerekte uitwaaiierende kavels en houtwallen (els, berk, eik). Anderzijds is de rationeel verkavelde en ingerichte polder Mastenbroek met zijn lineaire poldergrid en boerderijlinten ook onderdeel van dit landschap. Daarnaast zijn er open veenweidegebieden, natuurlijke gebieden en open water. Ook de bijbehorende bebouwingsstructuur en typologie verschilt sterk van elkaar: in het slagenlandschap linten van

bebouwing, vanwaar uit de verkaveling zich opstrekt en in polder Mastenbroek de boerderijen op terpen langs het lineaire grid.

Ondergrond: laagveen

Ontstaan: vanaf 1000; Polder Mastenbroek halverwege de 14e eeuw

Structuur: opstreckende verkaveling en rechtlijnige ontginningsstructuur

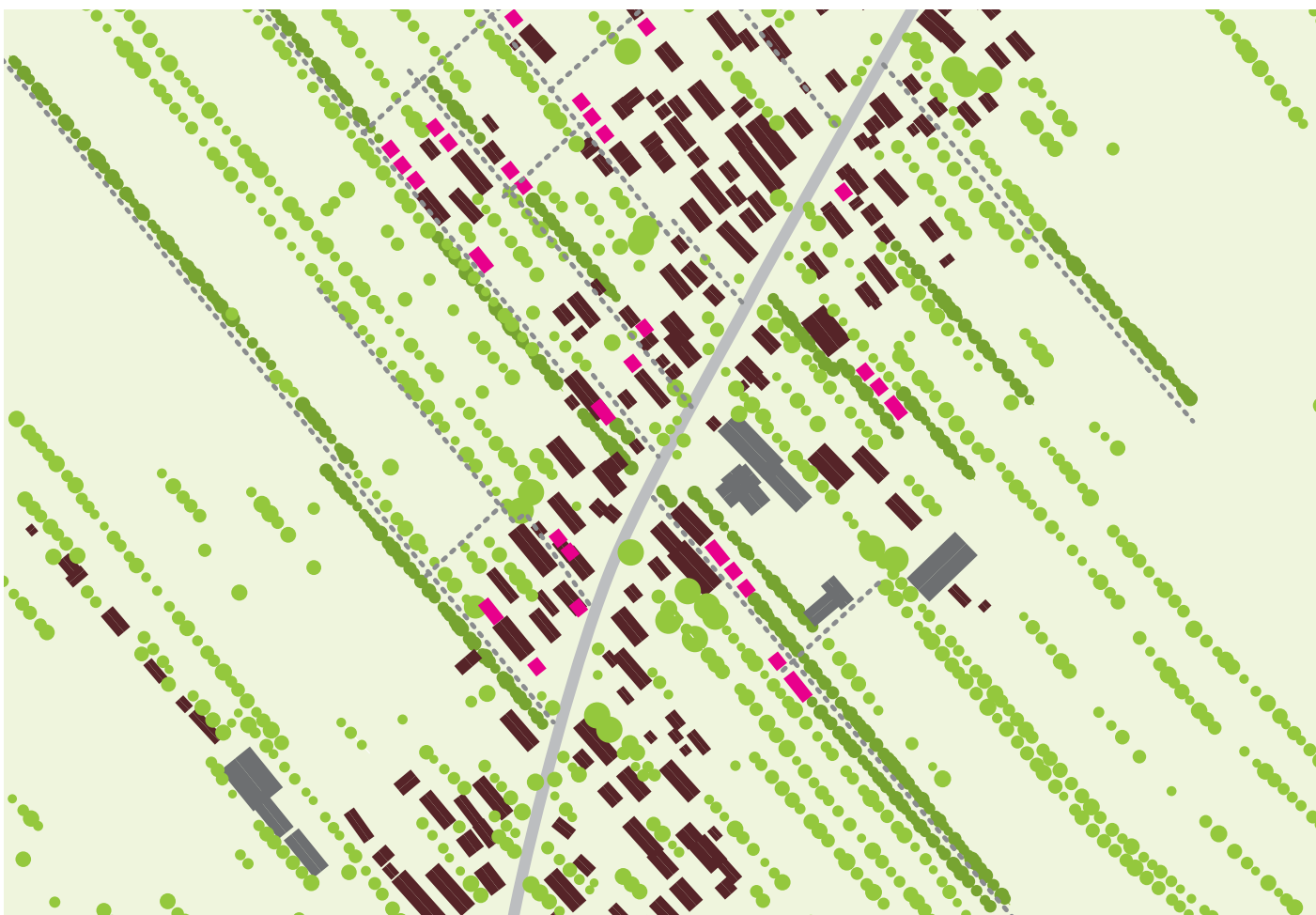
Nederzetting: wegdorpen

Schaal erven: relatief kleine erven

Beplantingen: els, berk, eik, divers struweel

Beelden: lint van Staphorst met kavelbeplantingen

Ontwikkelingen

- Waterpeil wordt vanwege droogleggingseisen landbouw steeds lager gehouden; bodem daalt en veen verdampst.
- De karakteristieke opbouw in lange slagen wordt door samenvoeging van naast elkaar gelegen percelen bedreigd.
- Kwetsbare landschappelijke beeld kan spanning opleveren met schaalvergroting bebouwing op erven.

Ambitie

De ambitie is de cultuurhistorische kwaliteiten van het laagveenlandschap zoveel als mogelijk in stand te houden en beleefbaar te maken. De grote open ruimtes, het patroon van sloten met beplantingen, de vochtige bloemrijke weides met weidevogels geven dit landschap grote belevingswaarde. De grondgebonden landbouw is de drager van deze kwaliteiten, echter een nieuw perspectief op een gebiedsgerichte bedrijfsvoering - eventueel in combinatie met andere functies - is voor de toekomst van deze gebieden zeer wenselijk.

Het karakteristieke bebouwingspatroon (voorkant aan de openbare weg; achterkant aan het landschap en in polder Mastenbroek op terpen) vormt vertrekpunt bij herstructurering, verdichting en uitbreiding van de agrarische bebouwing en de woon-/ werkmilieus.

Voorbeeld: Versterking van Rouveense kenmerken, door zorgvuldige inpassing van nieuwe functies, aanleg van nieuwe - rustige - achterpaden, en aanplant en beheer van nieuwe kavelbeplanting

Sturing

Norm

- De laagveenontginningen dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de ter plaatse karakteristieke maat en schaal van de ruimte, waarbij onderscheid gemaakt dient te worden tussen gebieden met grote open ruimtes en gebieden met een langgerekte kavelstructuur met beplanting. Het slotenpatroon en, waar aanwezig, de houtsingels als accentuering van de ruimtelijke structuur dienen gerespecteerd en versterkt te worden bij de verdere ontwikkeling van de agrarische functie.
- In de laagveenontginningen dient het waterpeil niet dieper te zijn dan voor graslandgebruik noodzakelijk is.
- De Polder Mastenbroek dient een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van het groot-schalige open karakter met zijn wegen- en lintengrid en aanliggende huisterpen en het patroon van dijken.

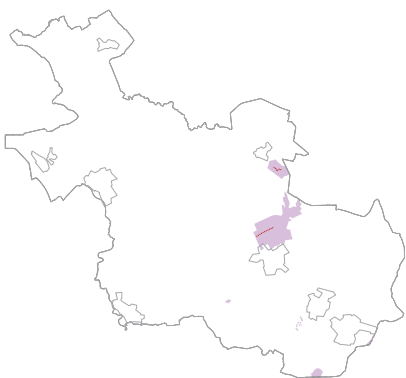
Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in de laagveenontginningen, dan dragen deze bij aan behoud en versterking van het lint als karakteristieke bebouwingsstructuur.

2.6 Laag van het agrarisch cultuurlandschap • Hoogveenontginningen

Eenheid

Overzicht hoogveenontginnings-
landschappen

Kenmerken

Vanuit linten werd het omliggende hoogveen gebied middels opstreckende verkavelingen, vrij kleinschalig, groten-deels ontgonnen. Dit was het gevolg van de wens tot vergroting van het landbouwareaal (boekweit brand-cultuur). Diepe afwateringskanalen werden niet gegraven zodat veel veen onder het grondwater bleef zitten. Een groot deel van dit landschapstype is dan ook later alsnog afgegraven, verder ontwaterd en weer als landbouwgrond in cultuur gebracht. En daarmee onderdeel geworden van het veenkoloniaal landschap. Andere delen zijn door landinrichtingswerken minder herkenbaar geworden. De restanten van de hoogveenontginningslandschappen zijn te herkennen aan een min of meer grillig patroon van wegen en paden. Reliëfrijk, vanwege het niet vergraven van delen, waar de veenpakketten dun waren.

Ondergrond: hoogveen gebieden

Ontstaan: vanaf ± 1600

Structuur: wat grillige opstreckende verkavelingen

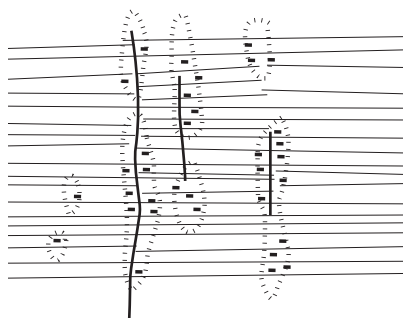
Nederzetting: losse lintbebouwing

Schaal erven: relatief kleine erven

Beplantingen: bomensingels op de perceelscheidingen

Foto's: hoogveenontginningslandschap

Schema: structuur hoogveenontginnings-
landschap

Ontwikkelingen

Het bijzondere karakter van dit landschapstype staat onder druk door allerlei ontwikkelingen; toename bebouwing, verdichting van de linten en woonwijken, verdwijnen karakteristieke bomensingels en houtwallen, aanpassingen vanuit landbouwkundige optimalisatie, verbreding infrastructuur. Daarbij zijn deze landschappen moeilijk herkenbaar omdat schaalvergroting van de landbouw het oorspronkelijk karakter van het landschap heeft vervlakt.

Ambitie

De ambitie voor de resterende oude hoogveenontginningslandschappen is deze als ruimtelijk zelfstandige eenheden, herkenbaar en beleefbaar te maken. Als er ruimtelijke ontwikkelingen plaats vinden dan bieden de kleinschalige linten met kavelbeplantingen kans voor een afwisselend woon- en werkmilieu, waar op kleinschalige en behoudzame wijze aan voortgebouwd kan worden. Met dubbele lintstructuren voor bijvoorbeeld langzaam verkeer kunnen deze linten nog aan woon- en recreatieve kwaliteiten winnen.

Sturing

Norm

- De hoogveenontginningen dienen een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van kenmerkende afwisseling in de mate van openheid, elzensingels, reliëf en verkavelingspatroon met een relatief grillig patroon van wegen en paden.
- In de hoogveenontginningen dient met het oog op behoud van het veen het waterpeil niet dieper te zijn dan voor graslandgebruik noodzakelijk is.

Richting

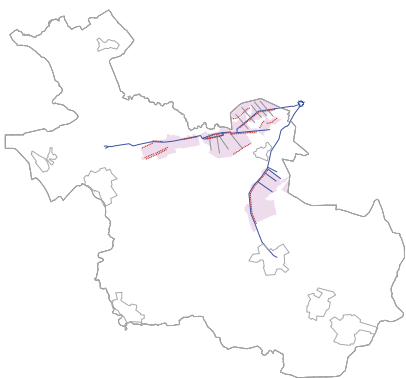
- Als ontwikkelingen plaats vinden in de hoogveenontginningen, dan dienen deze kleinschalig van karakter te zijn, gericht op behoud en bij te dragen aan behoud en versterking van het kleinschalige karakter en de kenmerkende weg- en kavelgrensbeplanting en de diverse bebouwingslinten. Deze gebiedskenmerken zijn uitgangspunt bij eventuele verdere ontwikkeling van het gebied.

Inspiratie

- Toevoegen van bebouwing aan bestaande linten en op bestaande erven.
- Handhaven van de nog aanwezige variatie en verschillen in grondgebruik.

Eenheid

Overzicht veenkoloniale landschappen

Kenmerken

Grootschalig open landschappen met een lineaire bebouwings-, verkavelings- en ontwateringsstructuur.

Ontstaan door grootschalige ontginning van de hoogveengebieden ten behoeve van de turfwinning. Een ontwateringsstelsel van kanalen en wijken is typerend voor dit landschap. Vanuit nieuwe linten en kanaaldorpen werd het hoogveen ontgonnen. Het vergraven landschap werd vervolgens als akkerbouwgebied in gebruik genomen.

Inmiddels heeft de melkveehouderij ook in grote delen zijn intrede gedaan. Kanaaldorp als karakteristiek dorpsstype met het kanaal als centrale open(bare) ruimte en drager van de bebouwing. Het Overijssels veenkoloniaal landschap is deel van een groter geheel dat zich uitstrekt over Groningen en Drenthe. Het is mede gevormd door de vestiging van ontginners en boeren uit andere regio's. In de boerderijbouw is dit herkenbaar: typisch Groningse boerderijen staan naast Overijsselse.

Ondergrond: afgegraven hoogveen-gebieden

Ontstaan: vanaf ± 1800 na Chr

Structuur: rechtlijnige kanalenstructuur

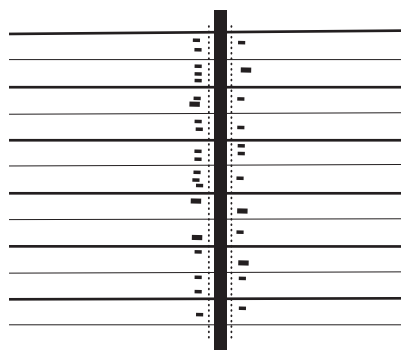
Nederzetting: kanaaldorpen

Schaal erven: afwisseling van grote met kleine erven

Beplantingen: bomensingels langs de linten en perceelscheidingen.

Foto's: veenkoloniaal landschap

Schema: structuur veenkoloniaal landschap

Ontwikkelingen

- Dragende structuur van kanalen waterlopen wordt veronachtzaamd; kanalen soms gedempt.
- Kwaliteit en identiteit vermindert door dorpsuitbreidingen, infrastructuur-aanpassingen, architectuur die zich niet voegt naar het landschap.
- Toenemend verkeer op krap bemeten lokale wegen en met name in linten, waar de weg ingeklemd ligt tussen kanaal en bebouwing, bedreigt het leefkwaliteit.
- De kenkenmerkende architectonische kwaliteit van de bebouwing is kwetsbaar.

Ambitie

De ambitie is de aantrekkelijkheid, de leefbaarheid en kwaliteit van de veenkoloniale landschappen te versterken. De opgave is aan de grote maat, de vergezichten en de schoonheid van de moderne landbouw, nieuwe, op leefbaarheid en economische veerkracht gerichte, ontwikkelingen te koppelen. Daarmee kan tevens het contrast tussen de grote open ruimtes en verdichte zones worden versterkt. Ruimtelijke aanknopingspunten hiervoor zijn ondermeer de relictten van het hoogveen, de formele kanalen en wijkenstructuur met mooie bruggen, royale laanbeplantingen en daaraan de soms landgoedachtige buitens, villa's en herenboerderijen. Aandacht voor bijzondere architectuur en vormgeving van nieuwe bruggen en kunstwerken gegeven vorm aan de identiteit van het gebied.

Sturing

Norm

- Het veenkoloniaal landschap dient een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de grote open ruimtes en de vergezichten en het contrast tussen deze ruimtes en bestaande verdichte zones. Het bestaande stelsel van kanalen en waterlopen, wegen en bebouwingslinten blijft of wordt daarbij weer gezichtsbepalend en fungeert als plaats waar eventuele ontwikkelingen plaats vinden.

Richting

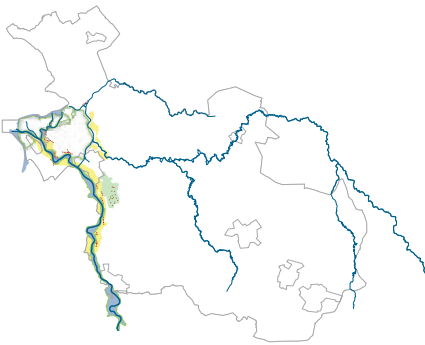
- Als ontwikkelingen plaats vinden in het veenkoloniaal landschap, dan dragen deze bij aan behoud en versterking van bijzondere architectuur van watererfgoed (sluizen, bruggen e.d.) en van de bijzondere villa's, buitens en herenboerderijen, aan behoud en versterking van de linten door het landschap en de instandhouding van de open ruimtes.

Inspiratie

- Ruimte voor grootschalige akkerbouw en (melk)veehouderij met respect voor de verkavelingsstructuur.
- Beplantingsstructuur in linten en op erven verstevigen.

Eenheid

Overzicht rivierlandschap

Kenmerken

Rivierenlandschap met wegdorpen op de oeverwallen, (handels)steden aan de rivier. Dynamisch landschap; samenhang tussen rivier, uiterwaarden, dijken, oeverwallen, komgronden en natuurlijk reliëf/ rivierduinen.

Veel functies: water, verdediging, vervoer, handel, schoonheid, natuur.

Verdedigingswerken - vestingen, IJssel-linie.

Wegdorpen op oeverwallen, verspreide bebouwing op rivierduinen.

Verkavelingen gebaseerd op richting rivier en hoogteligging.

Open reliëfrijk winterbed met wei- en hooiland, geulen en opgaand oobos. Dijk als scherpe grens en markant ruimtelijk element met aan de dijk en op de oeverwal concentraties van bebouwing en beplanting. Binnendijs: oeverwallen als kleinschalig (mix) mozaïeklandschap (bebouwing, boomgaarden, akkerbouw, wegen paden); daarnaast open en verkavelde komgronden met weiland, waarin de patronen van de rivier soms nog te af te lezen zijn. Boerderijen soms op rivierduintjes.

Ondergrond: vaaggronden

Ontstaan: vanaf ± 400 na Chr

Structuur: uiterwaardenverkaveling, onregelmatige blokverkavelingen op de oeverwallen, regelmatige blokverkavelingen in de kommen.

Nederzetting: dijkdorpen, esdorpen en wegdorpen op de oeverwallen

Schaal erven: grote en kleine erven

Beplantingen: hoog opgaand op de oeverwallen langs wegen en op erven.

Foto: IJssel

Voorbeeld rechts: De Vecht centraal bij de ruimtelijke ontwikkeling van het Vechtdalgebied, Levende Vecht project, AtelierOverijssel 2007

Ontwikkelingen

Winterbed

- Hogere rivierafvoer en klimaatverandering vereisen aanpassingen
- Risico: techniek (capaciteitsvergroting, tijdelijke berging) is 'leading'.
- Continuïteit van het rivierlandschap wordt bedreigd door een opdeling in kleinere eenheden
- Hier en daar verdwijnt de rivier uit het zicht door (ooi)bosontwikkeling.
- De gelaagdheid van het cultuurhistorisch landschap verdwijnt soms door het aanleggen van nieuwe natuur.

Oeverwallen

- Het kleinschalig mozaïek van de oeverwallen (boomgaarden, erven, akkers, singels) staat onder druk van toenemende bebouwing en perceelsvergroting ten behoeve van landbouwkundig gebruik.

Komgronden

- Krijgen vanwege hun relatieve ruimte steeds meer functies toegeschoven waarvoor elders geen plek meer is (hoogspanningsleidingen, verkeerswegen etc.).

Ambitie

De ambitie is de contrasten tussen het dynamische natuurlijke winterbed, de kleinschalige oeverwallen met dorpen, boomgaarden en beplantingen en lage grote open komgronden met verspreide erven op duintjes te vergroten en meer beleefbaar te maken.

Rivierverruimende maatregelen inzetten om de identiteit van de rivier als ruimtelijke eenheid te versterken en het onderscheid tussen drukke en rustige zones te accentueren.

Eventuele nieuwe bebouwing bouwt voort op de bestaande structuur van gehuchten, landgoederen, linten en erven.

In het winterbed is aangepast agrarisch gebruik mogelijk, gericht op openheid en rekening houdend met veranderende (hydrologische) omstandigheden. Hou de rivier beleefbaar en ervaarbaar en vergroot de recreatieve mogelijkheden. Op de oeverwallen wordt gestreefd naar mix van functies (wonen, werken, landbouw).

In de kommen is ruimte voor grootschalige landbouw.

Sturing

Norm

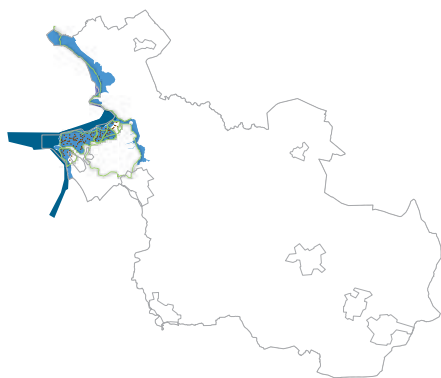
- Het winterbed dient een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de doorstroming van de rivier en instandhouding en versterking van natuur- en cultuurwaarden. In het winterbed zijn geen, dan wel plaatselijk zeer beperkte, aangepaste bebouwingsmogelijkheden. Handhaven dijk als scherpe grens tussen het domein van de rivier en de omliggende gebieden als monumentaal ruimtelijk element.

Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in het winterbed, dan dragen deze bij aan een dynamisch landschap van hoofdgeul en nevengeulen, aan recreatieve toegankelijkheid en aan leesbaarheid van het landschap.
- Als ontwikkelingen plaats vinden op de oeverwallen, dan dragen deze bij aan behoud en versterking van het gevarieerde patroon van lanen, wallen, agrarische percelen, afgewisseld met boomgaarden en bebouwing.
- Als ontwikkelingen plaats vinden in de kommen, dan dragen deze bij aan behoud en versterking van het open karakter.

Eenheid

Overzicht zeekleilandschap

Kenmerken

Open landschap langs de voormalige Zuiderzeekust met verspreide terperven (Kampereiland) en boerderijen op natuurlijke hoogtes. Het terpenlandschap bestaat hier een relatief klein gebied, maar maakt deel uit van een serie van terpenlandschappen rond de voormalige Zuiderzee: Marken, polder Arkenheem, Schokland en Kampereiland.

Kampereiland is al eeuwenlang in cultuur. Het stond bekend om de productie van superhooi, dat met scheepsladingen vol richting Amsterdam en andere Hollandse steden voor de stadspaarden ging; retour kwam de straatmest. Nu nog steeds is de polder hoofdzakelijk als grasland in gebruik. Dijken en wielen reflecteren het verleden en begrenzen de ruimte. Erven liggen als eilanden in een open zee van ruimte. Ook de strook tussen de Weerribben en de voormalige zeedijk bij Kuinre hoort tot het zeekleilandschap.

Droogmakerijen: Enkele delen van binnen het laagveengebied (polders Gelderingen, Wetering-oost, Weterings-west, Koekkoek en Halfweg) werden later ingepolderd, ontgonnen en drooggemalen. Het zijn relatief kleine open polders met een orthogonale verkavelingstructuur.

Ondergrond: zeeklei

Ontstaan: vanaf ±1200 na Chr

Structuur: volgend aan het voormalige dynamische delta landschap

Nederzetting: verspreide erven op terpen en aan dijken

Schaal erven: grote kloeke erven

Beplantingen: op de terpen, lokaal langs wegen.

Beelden: Zicht over het open zeekleilandschap

Ontwikkelingen

- Landbouw ontwikkelt door. Daardoor neemt de schaal van de bebouwing op de erven toe en groeien deze van de terpen af.
- Kavelstructuur verandert door perceelsvergroting.
- Kenmerkende agrarische bebouwing en erven, alsmede watererfgoed (sluizen, gemalen) verdwijnen door schaalvergroting en functieverlies.

Voorbeeld: Project Kampen Weir, bron: MVRDV 2005

Ambitie

De ambitie is hier de kwaliteit van de grote open ruimtes met de verspreide erven en het subtiele reliëf in stand te houden. Dit betekent aandacht voor de ruimtes zelf, maar ook voor de kwaliteit van de horizon, omdat het vergezicht hier beeldpalend is. Deze gebieden zouden nog aan kwaliteit kunnen winnen, als het 'dynamische deltakarakter' weer meer voelbaar wordt gemaakt, bijvoorbeeld door het krekpatroon zichtbaarder en beleefbaarder te maken en het contrast tussen binnen en buitendijs gebied te vergroten. Kenmerkende cultuurhistorische gebouwen en bouwwerken behouden door ze aan te passen aan nieuwe functies. Eventuele nieuwe bebouwing realiseren op terpen of via andere innovatieve oplossingen anticiperen op hogere waterstanden van het IJsselmeer. Voor de droogmakerijen is het de ambitie ze als bijzondere gebiedjes met een geheel eigen karakter meer herkenbaar en beleefbaar te maken. Het omkaderende patroon van dijken, het inliggende patroon van sloten en de bebouwingsstructuur zijn dragers van de eigen identiteit.

Sturing

Norm

- Het zeekleilandschap dient een beschermende bestemming te krijgen, gericht op instandhouding van de beleefbaarheid van en vanaf de dijken, van de grootschaligheid en openheid, van de erven, al/ niet op terpen gelegen, als eilanden in een grote groene ruimte en de instandhouding van de terpen zelf met hun bijbehorende karakteristieke erven.

Richting

- Als ontwikkelingen plaats vinden in het zeekleilandschap, dan dragen deze bij aan behoud en versterking van bestaande erven, lintdorpen en voormalige Zuiderzeestadjes. Nieuwe bebouwing alleen als toevoeging op/aan bestaande erven, in de linten en/of Zuiderzeestadjes.
- Als ontwikkelingen plaats vinden op het Kampereiland, dan dragen deze bij aan behoud van de mozaïekstructuur van de kavels.
- Als ontwikkelingen plaats vinden in het Land van Kuinre, dan dragen deze bij aan behoud van de bestaande structuur van lange opstreckende kavels.

